ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նախ. հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամակադրոշմով)։

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Էջմիածնի Մայր-Տաճարի Վերանորոգութեան Յանձնաժողովը

սրանով յայտարարում է

ՄՐՑՈՒՄՆ (ԿՕՆԿՈՒՐՍ)

Մայր-Տաճարի վերանորոգութեան համար նախագիծ կազմելու բստ կարգացուցակի, որը մշակել է Թիֆլիսում գործող Էջմիածնի վերանորոգութեան Մասնախումբը՝ բաղկացած ճարտարապետներից և նկարիչներից։ Կարգացուցակը վաւերացված է ԱՄԵՆ. ՀԱՅՈՑ ՎԵՀ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ կոնդակով։ Այն անձինք, որոնք կը ցանկանան մասնակցել այս մրցման, կարող են ստանալ ինչպէս մրցման պայմանների կարգացուցակը, նոյնպէս և 9 թերթերի վրա վիմատիպ պատկերներ՝ 1 սաժ.=1 դիւյմ մասշտաբով, և որոնք գծագրված են բնականից և ներկայացնում են Տաճարի այժմեան վիճակը։ Այդ վիմատիպ 9 պատկերների ամբողջութիւնը Թիֆլիսի Մասնախումբը կը տայ 5 րուբլով ով որ էլ կամենայ։ Այն գնորդը, որը կը մասնակցի մրցման, յետ կը ստանայ այդ 5 րուբլին։ Խնդիրքով դիմել Թիֆլիս, «Գեղարուեստները Քաջալերող Կովկասեան Ընկերութեան», Դաւիդովսկայա փ., № 2.—Кавказское Общество Поощренія Изящныхъ Искусствъ.
(Հ. Կ.) առ. 1014. 2—1

Դպրոց Կատ. Լիսիցեանի

Տեղափոխվում է նոր, աւելի ընդարձակ բնակարան՝ Սերգիեվսկայա փող. սեփ. տ. № 20, վերին յարկ։ Ընդունվում են տղաներ և աղջիկներ պատրաստականի սարրին, միջին և բարձր բաժանմունքներն և առաջին դասատունը (աղջիկները նաև 2-րդ դաս.) օգոստոսի 27-ից առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 2-ը։ Ուսումը սկսվելու է սեպտ. 6-ին։
(27, 1.) առ. 918. 5—5

ՏԻԿ. ԵՐ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

Դպրոց-Պանսիօնն ու Մանկանոցը

(14-րդ տարի)

→ ՏԵՂԱՓՈԽՎՈՒՄ Է ԱՒԵԼԻ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԲՆԱԿԱՐԱՆ ←

Բեբուտովսկայա, № 5.

Ընդունվում են տղաներ ու աղջիկներ և պատրաստվում բոլոր միջնակարգ դպրոցների համար։
(1,5) առ. 970. 5—4

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴ. ՆԵՐԿԱՅԱՑ. ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Այսօր, չորեքշաբթի, սեպտեմբերի 1-ին Հայոց Դրամ. Ընկ. Թատերասէրների խումբը կը ներկայացնէ

Հարստութեան գոհ

Դրամա 3 գործ., Արաքսեանի «Նամուսից», փոխադրութիւն Բաշխաշվիլիի եւ Թարգմ. Սափրիչի։

ՊԱՇՏՕՆՍ Է ԽՈՒՄՓԱԼ

Վօդեվիլ 1 գործ., Թարգմ. Գ. Աւեաեանի

Սկիզբն է ճիշդ $8^1/_2$ ժամին երեկոյեան։
Վերջը՝ ոչ ուշ քան 12 ժամը։
Տեղերի գները 5-ից մինչև 50 կոպէկ։
Օգոստոսի 26-ի կնիքով տոմսակները զօրութիւն ունեն այս ներկայացման։
Հերթ. կարգադրիչներ՝ Թումանեան Ստամբօլցեան
(առ.) 1016. 1—1

Երգուեայ-հաւատարմատար

ՄԻՔԱՅԵԼ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

ԱԹԱԲԵԳԵԱՆԸ

ՏԵՂԱՓՈԽՎԵՑ Գրիբօեդովսկայա փող., № 26, տուն Աւթանդիլեանի։
1015. 1—1

ՍԱՆԱՏՕՐԻՈՒՄ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Այս տարի ամառը Պեատիգօրսկում մշակվեց ծրագիր՝ հիմնելու յատուկ սանատօրիում հայ ուսուցիչների համար։

Խոստացված են մի երկու խոշոր նուիրաբերութիւն։

Սանատօրիումի նպատակը պէտք է լինի յարմարութիւններ ընծայել հայ տկար ուսուցիչներին խնամվելու և բժշկվելու Պեատիգօրսկում էժան գներով, օրինակ վճարելով ամսական 35 րուբլի։

Առ այժմ հնարաւոր է համարվել կազմել ծրագիրը 15 հոգու համար, որոնցից երկուսը կամ երեքը պէտք է լինեն գրական կամ թատրօնական գործիչներ, իսկ մնացածները ուսուցիչներ։

Այդ գործին գլուխ է կանգնել համակրողների մի խումբ, որը մտադիր է իրագործել իր նպատակը Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան տեղական ճիւղի հովանաւորութեան տակ և նրա պատասխանատուութեամբ։

Գործի նախաձեռնողները որոշել են գնել հող և կառուցանել նրա վրա 10—15 սենեակից բաղկացած մի բնակարան անհրաժեշտ պարագաներով։

Երբ բնակարանը ապահովված կը լինի սանատօրիումի համար, այն ժամանակ կը մնան համեմատաբար փոքր ծախքեր, որոնք կը հայթայթվեն զանազան աղբիւրներից և եկամուտներից։

Սանատօրիում հիմնելու գաղափարը առաջ է եկել բնական կերպով, իբրև հետևանք տարիների ընթացքում լրացված այն բազմաթիւ գանգատների հայ ուսուցիչների կողմից, որոնց համար շատ թանգ ու դժուար է եղել կեանքը հանքային ջրերում, բայց անհրաժեշտ՝ նրանց բժշկութեան համար։ Սանատօրիում հիմնողները հաւատացած են, որ տարիների ընթացքում դիւրացնելով տկարացած ուսուցիչների բժշկութեան գործը՝ նրանք էական օգուտ տուած կը լինեն հայ ինտելիգենտ աշխատաւորին, որը նիւթապէս շատ քիչ է ապահովված սեփական մեծ ծախքերով յարմարութիւններ ստեղծելու համար՝ գոնէ բժշկութեան ժամանակ։

Ուսուցչական սանատօրիումի կազմակերպութեան խնդրում մասնակցութիւն ունեցող անձերը կարողացել են համակրութիւն գրաւել դէպի իրանց գործը, ուստի լիայոյս են, որ իրանց կաջողվի շուտով իրագործել իրանց ծրագիրը և նպատակը։

Մի քանի հիմնարկութիւնների շարքում, որոնք առաջարկվում են մեր ուսուցիչների և ինտելիգենտ աշխատաւորների համար, սանատօրիումը անշուշտ երկրորդական դեր է կատարում, բայց նա նոյնպէս կոչված է նպաստելու հասարակաց մշակի վիճակի բարուոքման, որը ներկայումս շատ հեռու է նախանձելի լինելուց։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պօլիս, 30 օգոստոսի

Պաշտօնական «Թանին» լրագիրը, մատնանշելով որ Թիւրքիան մտադիր է երկու «Դրէդնօուտ» տիպի զրահանաւերի պատուէր տալ Անգլիային, ասում է, որ Թիւրքական նաւատորմի ուժեղացումը ուղղված է Յունաստանի դէմ և ոչ բնաւ Ռուսաստանի դէմ. ռուսական սև-ծովեան նաւատորմը բաւականաչափ ուժեղ է Թիւրքականից այժմ և կը գերազանցէ ապագայում։ (Հ. Գ.)

Օդեսսա, 30 օգոստոսի

Պետական Դումայի անդամի ընտրութեան ժամանակ առաջին կուրիայի կողմից բացարձակ մեծամասնութիւն ոչ ոք չը ստացաւ. առաջադիմականների թեկնածու Զաւշանսկին ստացաւ 547, աջակողմեան բարոն Րէնօն՝ 517, հոկտեմբերեան Կապարինովը՝ 58։ Եկել էին 1,137 ընտրողներ, որոնք ընդհանուր թւի 47%-ն են կազմում։ (Հ. Գ.)

Խարբին, 30 օգոստոսի

Ռուսական «Խօ» շոգենաւը 80 ճանապարհորդ-չինացիներով Խարբինից 30 վերստ հեռաւորութեան վրա ենթարկվեց խունխուզների յարձակման։ Շոգենաւի տէրեր Ստօլովը և Ժուչկովը սպանվեցին։ Կան շատ վիրաւորներ։ Մեքենաները խունխուզները փչացրին։ Օգնութեան ուղարկվեց սահմանագլխում կանգնած ականանաւը։ (Հ. Գ.)

Ցարիցին, 30 օգոստոսի

Այրվում է «Կովկաս» արուարձանը։ Այրվեցին 300-ից աւելի տներ, որոնց ագգաբնակութիւնը հաշւվում է 4000 մարդ։ Վտանգ է սպառնում փայտէ նաւահանգիստներին։ Հրկիզեալները կարօտութեան մէջ են։ (Հ. Գ.)

Ադդիս-Աբեբա, 30 օգոստոսի

Նէգուսի առողջութիւնը թոյլ տուեց ընդունել բարձրաստիճան պաշտօնեաներին, որոնք ներկայացան աբիսինական նոր տարվայ առիթով։ (Հ. Գ.)

Նիւ-Եօրկ, 30 օգոստոսի

Երբ երկաթուղագծի տուննէլի մի մասի փլվելուց 9 բանւոր սպանվեցին, 10 հոգի վիրաւորվեցին, 5 հոգի կորան։ (Հ. Գ.)

Պէկին, 30 օգոստոսի

Ինչպէս յայտնի է, գաղութների եապօնական նոր մինիստրութիւնը ձեռնարկել է հետազօտել Մանջուրիա և Կորէա գաղթած եապօնացիների առևտրա-արդիւնաբերական գործունէութեան զարգացման պայմանները։ Մինիստրութեան յիշեալ քայլը չինական ազգային մամուլը մեկնում է այն մտքով, իբր Եապօնիան ջանում է բէալիզացիայի ենթարկել իր համաձայնութիւնը Ռուսաստանի հետ։ Եռանդով խորհուրդ է տրվում ուժեղացնել չինական գաղթականութիւնը դէպի Մանջուրիա և Մօնղոլիա, անմիջապէս կառուցանել Ցզինչժօու-Այգուն երկաթուղագիծը և շուտով մտցնել ներկայացուցչական կազմ։ (Հ.Գ.)

Հռօմ, 30 օգոստոսի

Ստեֆանիի գործակալութիւնը լիազօրված է յայտնել, որ լրագիրների տեղեկութիւնը դուքս Աբրուցկիի պսակադրութեան մասին անհիմն է։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ.—Առևտրի ու արդիւնաբերութեան մինիստր Տիմօշէվը մինիստրների խորհրդին ներկայացրեց մի նախագիծ Ապշերօնեան թերակղզու նաւթաբեր շրջանների և Սուրախանիի հողերի ստիպողական գրաւման մասին։ Գրաւվելու են պետական գիւղացիների նաւթաբեր հողերը։ Փողի փոխարէն կարելի է տալ հողաբաժին ուրիշ տեղում։ Այդ տեսակ հողերի համար կը պահանջվի 500 հազար րուբլի։

Կանանց հիւանդութիւնների բժիշկների համագումարին կարող են մասնակցել բոլոր ազգութիւնների բժիշկները։ («Ե.»)

Ռուսաստանի ընդհանուր պարտքը առ 1-ն յունվարի 1911 թ. կազմում է 9,015,000,000 րուբլի։ Ռուսաստանի պարտքը վերջին տարում պակասեց 23 միլիոնով։ 1911 թ. տոկոսները վճարելու և փոխառութիւնները յետ գնելու համար պահանջվում է 453 միլիօն րուբլի։ («Р. У.»)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Կ. Պօլիս, 19 օգոստոս

Յոյն պատրիարքարանի հարցը կը ծերրանայ։ Պատրիարքական բողոքագրէ յետոյ՝ յոյն պարլամենտականներ առաջ նետուեցան իրենց բողոքագրովը, որ գրեթէ համիմաստ էր և գրուած պատրիարքին բողոքագրի ոճովը։

Դահլիճը պատասխան տուաւ, թէ յոյն պարլամենտականները, իբրև անդամ օսմ. խորհրդարանի, պէտք է դիմեն ուղղակի պարլամենտի և այդտեղ ներկայացնեն իրենց բողոքագիրը։ Ատով պատուաւոր մերժումը եղաւ պատգամաւորական գրաւոր դիմումին։

Միւս կողմէ՝ պատրիարքարանը հրաման տուած է, որ, ըստ տրուած հրահանգի, կատարուին ընտրութիւնները ազգային ժողովի մը պատգամաւորներուն։ Ասկէ հինգ օր առաջ, 14 օգոստ., կիրակի օր, պօլսական յոյն թաղերու մէջ մասամբ տեղի ունեցան ընտրական գործողութիւններ։ Բայց որովհետև, այդ մասին, կառավարութեան կամքը բացորոշ էր, քիչեր միայն արիութիւն ունեցան պատրիարքարանի հրամայած ընտրութեանց մասնակցելու։

«Թանին» կը գրէ, թէ կառավարութիւնը որոշած է այն միջոցները, որ ձեռք պիտի առնէ՝ եթէ յոյն պատրիարքարանը յամառի գաղտնաբար շարունակելու ազգային ժողով գումարելու գործողութիւնները։ Միւս կողմէ կառավարութիւնը լսած է, թէ որոնք են, ազգային ժողովի համար, պաւառէ ընտրուած պատգամաւորները։ Կարգ մը գաւառներ ալ, որպէսզի ազատ ըլլան ճանապարհածախս վճարելէ, Պօլիսէ ընտրած են իրենց ներկայացուցիչները ազգային ժողովի մէջ։ Պատերազմական ատեանն ալ, ընտրուածներուն անունները արձանագրելով, գաղտագողի ընտրութեանց ելքին կը սպասէ։

Սինօդի վերջին նիստին մէջ որոշուած է, երեք օր յետոյ, 21 օգոստ., կիրակի, խառն ժողով գումարել, որ պիտի զբաղի՝ ազգային ժողովի մասնակցելիք 12 մետրապօլիտներուն ընտրութեան համար ղրկուած քուէներովը։

«Թանին» հաստատապէս կը գրէ, թէ կառավարութիւնը երբեք յանձն չպիտի առնէ թոյլ տալ, որ յոյն պատրիարքարանը յաջողի ազգային ժողով գումարելու։

Մեր պատրիարքը, քանի մը օր առաջ, խոստում առաւ ֆինանսներու մինիստրէն թէ շատ չանցած՝ պիտի վճարէ 10,000 ոսկի, այսինքն՝ 90,000 ր. մօտաւորապէս։ Այդ գումարը քուէարկուած էր արդէն պարլամենտի մէջ՝ Կիլիկիոյ աղէտեալներու պէտքին յատկացնելու համար։

Վաղը, օգոստ. 20, պատրիարքի հրաւէրով մասնակի գումարումի հրաւիրուած են կարգ մը ազգային երեսփոխաններ մասնաւոր խորհրդակցութեան համար։ Կարծեմ թէ այդ խորհրդակցութեանց գլխաւոր առարկան պիտի ըլլայ գտնել կարգ մը միջին եզրեր մեր ներքին երկպառակումներու մէջ։ Կաթողիկոսական կոնդակով թէև պաշտօնապէս եկեղեցիներու դուռները փակուած են ժողովրդային ատենախօսութեանց առջև, բայց ատով խաղաղութիւն եղած չէ. կոնդակը խոտորնակ համեմատութեամբ իր նպատակին հասած է։

Ասկէ զատ, գաւառի այլևայլ քաղաքներէ հասած լուրերը կը զգացնեն, թէ դիւրօրէն չպիտի փակեն եկեղեցիի դուռները, և, այսօր, շատեր կը շարունակեն, առաջուան պէս, դպրոցական հանդէսներ, ատենախօսութիւններ ընել եկեղեցիներու մէջ։

Այս հարցին մէջ դիտելի երկու բան կայ։ Պօլիսը, հայրենի երկրէն ու անոր օրըստօրեական պահանջներէն հեռի, մեծ մասով ներքին սեղմումներու տրամադիր է. Զմիւռնիան, իր օրական ու քաղաքական պէտքերուն մէջ սահմանափակ, Պօլսի կը մօտի աւելի։ Իսկ Պօլսի շրջականները, օրինակ Նիկոմիդիոյ թեմը, ուր մօտաւորապէս 90,000 հայ բնակչութիւն կայ, սեղմումներու հակառակ է ողիով չափ. թեմին առաջնորդն ալ եկեղեցիին դուռները ժողովուրդին առջև փակելու չի յօժարիր. եկեղեցին սուրբ կը հռչակէ ոևիցէ գումարումի առջև. իր կարծիքները կընդգրկեն աւելի Մելեան առ-քահանայի գրածները «Մշակի» մէջ. այսինքն՝ ոչ թէ հետևող մը, այլ ժողովրդական առաջնորդ մը, որ, խօսքով ու գործով, ինքնատիպ եղած է։

Ծիշդ այդ թեմականներու պէս են Անատոլուի ներքին գաւառները. ամեն տեղ խօսքի ծարաւ կայ։ Ու այժմ կարևոր խօսքը, օրուան հարցերու վրայ դարձած խօսքը, առօրեայ հացին պէս է մեր հանուրքի կեանքին։ Քաղաքացիական նոր պայմանաւորութեանց առջև՝ նոր խօսքեր պէտք են։ Միայն վարդապետի խօսքով չենք կրնար բաւականանալ։

Խօսելու համար ալ, գոնէ այժմ, եկեղեցիներէ զատ ուրիշ տեղ չունինք, մանաւանդ գաւառներու մէջ։

Անհասկնալի հարցը, որ մասնակի խօսակցութեան նիւթ պիտի ըլլայ պատրիարքի նախագահութեան ներքև։ Գումարումին հրաւիրուած պատգամաւորները պիտի ջանան գտնել այնպիսի եզրեր, որ հնարաւոր ըլլայ մէկ կողմէ յարգել հայրապետական կոնդակը, միւս կողմէ բաւարարութիւն տալ, գոնէ մասամբ, ժողովրդային պահանջներու։

Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՆՉՈ՞Ի Է ԿԱՂՈՒՄ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

III *)

«Ծառն ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի» (ծառն իր տուած պտուղներով է ճանաչվում). սա ժողովրդի փիլիսոփայութիւնն է և շատ առողջ փիլիսոփայութիւն։ Ժողովուրդը ծառերի արտաքինով ու գոյնով չէ յափշտակվում. այդ արտաքինը չէ կարող գովացնել նրա պապակող բերանը։ Նրան պտուղ է հարկաւոր։ Նա պտուղ է որոնում և միմիայն պտուղ։

Ցայսօր նրա ստացած պտուղն անհամ էր, խակուսիկ և շատ բանում անտանելի դառն։ Նա կանգնած սպասում էր և դեռ սպասում է, որ այդ ծառերը ցանկալի պտուղ տան իրան, բայց սպասածը չէ ստանում։ Նա տեսնում է Շուշու ղալի կտրված օրիորդների կեանքն ու այնպէս է դատողութիւն տալիս օրիորդաց դպրոցի կարևորութեան մասին։

Եւ դա միանգամայն արդարացի է։

Մեր դպրոցներն այժմս կարծես յատկապէս ստեղծված են նրա համար, որ մարդկանց կտրեն կենդանի, գեղեցիկ բնութիւնից, առողջ և կենսատու աշխատանքից այդ բնութեան գրկում, տնից և տնտեսութիւնից. իսկ գիւղացին և առհասարակ ազգին այդպիսի սերունդ պէտք չէ։ Նա չէ կարող ցանկալի փոփոխութիւն մտցնել մի ազգի կեանքի և կենցաղավարութեան մէջ և առաջնորդել կուլտուրական ճանապարհով։

Հէնց Գերմանիայում, Հերբարտի և Ցիլլերի հայրենիքում, կատաղի կռիւ է մղվում այդ տիպի դպրոցների և նրանց ծրագրի դէմ, թէև նրանք ռուսական և մեր դպրոցների համեմատութեամբ իդէալական կարող են համարվել։

Այնտեղ առաջ է մղվում նոր, առողջ և ճշմարիտ նշանաբան՝ դպրոցների նպատակի վերաբերութեամբ։ Կրօնական բարոյական մարդ կրթելու դեվիզը մի կողմ է շպրտված և նրա փոխարէն գրված է հետևեալ նշանաբանը.—դպրոցի նպատակն է բազմակողմանի ծանօթացնել մանուկներին բնութեան հետ, զարգացնել սէր դէպի նա, դէպի աշխատանքը եւ պատրաստել խիզախ աշխատաւորներ բնութեան ծոցում։

Ինչ կասկած, որ այսպիսի սերունդը միայն կարող է բարոյական լինել, որովհետև նա խիզախ աշխատաւոր կը լինի և նրա մէջ միայն կարելի կը լինի որոնել բնութեան թելադրած ճշմարիտ կրօնը՝ առանց սխոլաստիկ ցնդաբանութիւնների, որոնք գողացված կամ անգիտակցաբար փոխ են առնված աշխարհիս բոլոր կռապաշտական և այլ կրօններից։

Այդ ոգով և ուղղութեամբ հանդէս նետվեց ճշմարիտ մանկավարժ և հերբարտեան դպրոցների անողոք քննադատ Գուրլիթը՝ իր հետևորդներով և ահագին զարկ տուեց դպրոցների վերակազմութեան գործին։ Գերմանական դպրոցներին կից այժմս ամենայն տեղ կան ծաղկանոցներ, պարտէզներ, բանջարանոցներ, աշխատութեան դաշտիկներ, արհեստանոցներ և այլն, որտեղ սաներն աշխատում են ազատ և պատրաստվում ապագայում խիզախ աշխատութեան համար։ Բնական է, որ ծրագիրն էլ մշակված է ըստ այնմ և չը կան այնքան թւով առարկաներ, ինչպէս մեր նոր ծրագրումն է։

Նոյնն են ամերիկական և անգլիական դպրոցներն և նոյնանման շարժումն է նկատվում վերջերս Ռուսաստանի գիմնազիական դպրոցներում։

Հրաշալի է Օդեսսայի ցուցահանդէսի դպրոցական բաժինը՝ մի յատուկ ընդարձակ պաւիլիօն, որտեղ հանդէս են դրված տարրական՝ մի և երկդասեան և քաղաքային երեք և չորս դասարանեան գիմնազիական դպրոցների ձեռքի աշխատանքի արդիւնքները։ Այնտեղ կը գտնէք գիւղատնտեսական, տնայնագործական, ատաղձագործական, նկարչական, փականագործական և այլ արտադրութիւններ, որոնց ներքու-

*) Տես «Մշակ» № 191.

թիւնն ու բարդութիւնը հիացնում է այցելուին. ու այդ բոլորը պատրաստված է փոքրահասակ սաների ձեռքերով, որոնք ուսումնասիրում են բնութիւնը և վարժվում աշխատանքի։

Այո, այդ սերունդը միայն կը լինի Ռուսաստանի խիզախ աշխատաւորը, նրա քաղաքական և ընկերավարական վերածնութեան դարբնողը, և նա երբէք յուսահատ յետ չի նահանջի գծած նպատակից։

Երբ հանգուցեալ մեծ Հայրապետը ճեմարանի առաջին հանդիսին—1893 թւին—զարմացաւ աւանդվելիք առարկաների, մանաւանդ աստուածաբանական առարկաներ թւելուց և շեշտեց, որ գիւղին հարկաւոր են հողի հետ կապված գութան և մաճ սիրող և աշխատելու ընդունակ ուսուցիչներ և քահանաներ, երբ նա հետեւեալ տարիներին մի քանի անգամ ցանկութիւն յայտնեց լսարանները փոխարինել գիւղատնտեսական և արհեստագիտական բաժիններով, մենք զայրացանք և կարծեցինք, որ հանգուցեալի նպատակն է լսարաններ փակելը, բայց որքա՜ն լաւ գիտէր մեծ ծերունին հայ ժողովրդի և գիւղի կարիքը և ինչքա՜ն քիչ էինք հասկանում նրան։

Այո, նա մեծ էր, բայց մի մեծ պակասութեամբ. նրա մէջ չը կար գիտցածն իրագործելու խիզախ կամքը, ու այդ պատճառով էլ անընդհատ տուժեցինք։

Եղիշէ Մուրադեան

Անափա, 20 օգոստոսի

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

Կիրակի օրը, օգոստոսի 29-ին, Թիֆլիսի նահանգական դատարանի շինութեան մէջ, առաւօտեան ժամը 9-ին հանդիսաւորապէս ընդունվեց արդարադատութեան մինիստր գաղտնի խորհրդական Ի. Գ. Շչեգլօվիտօվը։ Մինիստրին ընդառաջ դուրս եկան Թիֆլիսի դատաստանական պալատի աւագ-նախագահ սենատոր Ա. Կօչուբէյը, պալատի դատախազ գ. խ. Ա. Սիլինը, Թիֆլիսի նահանգական դատարանի նախագահ կ. խ. Կուլիցինը և նոյն դատարանի դատախազ Ն. Ֆեօդօրօվը։ Ուղեկցող և դիմաւորող անձանց հետ մինիստրը բարձրացաւ Ալէքսանդրեան դահլիճը, ուր Ալէքսանդր I կայսրի բիւստի շուրջը ժողովվել էին դատաստանական պալատի անդամները և պալատի դատախազի օգնականները, նահանգական դատարանի անդամները դատախազի օգնականների հետ, դատական քննիչները, հաշտարար դատաւորները, նրանց օգնականները, հողաչափական վարչութեան պաշտօնեաները, երդ.-հաւատարմատարների ընկերութեան ներկայացուցիչները, Թիֆլիսի նոտարները և դատաստանական պալատի քարտուղարները իրանց օգնականներով։

Անցնելով ժողովվածների առաջից, գաղտնի խորհրդական Շչեգլօվիտօվը դիմեց ներկայ եղողներին հետեւեալ ճառով.

«Պարոններ, շատ ուրախ եմ տեսնել Կովկասի մէջ ռուսական արդարադատութեան ներկայացուցիչներին։ Շատ լաւ գիտեմ, որ ձեր վրա դրված պարտականութիւնները՝ հրաշագեղ Կովկասի միանգամայն ինքնատիպ, վերին աստիճանի առանձնայատուկ ազգագրական պայմանների շնորհիւ՝ չափազանց դժուար են, սակայն աշխատանքի դժուարութիւնը չը պէտք է յետ կասեցնէ արի մարտիկներին իրանց սրբազան գործում։ Ես կամենում եմ, որպէսզի մեր այսօրվայ ցաւօք սրտի պէտք է ասել՝ կարճ ժամանակվայ տեսակցութիւնը ձեր մէջ ամրապնդէ այն պարզ միտքը, որ կազմում է ռուսաց արդարադատութեան հիմունքը։ Մեր դատարանը այստեղ, պարոններ, ռուսական դատարան է։ Նա չէ կարող և չը պէտք է լինի հայկական, վրացական, թուրքական, օսական, չէչէնական կամ Կովկասի բազմացեղ ժողովուրդներից որեւէ մէկի դատարան։ Դուք, պարոններ, վսեմ կոչում ունէք դատավճիռ կայացնել Նորին Կայսերական Մեծութիւն Համառուսական Ինքնակալի հրամանի համաձայն, որի մէջ մարմնանում է հզօր Ռուսաստանի եզակիութիւնը և անբաժանելիութիւնը։ Թող յիշեալ միտքը մշտական լուսատու աստղ լինի և լուսաւորէ ձեր միտքն ու ձեր սիրտը արդարութիւն սերմանելու դժուարին գործում։ Կայացրէք պարոններ, ռուսական դատավճիռ»։

Դրանից յետոյ մինիստրը դիտեց շինութիւնը, իսկ յետոյ Թիֆլիսի դատաստանական պալատի ընդհանուր դահլիճում զրուցեց պալատի անդամների հետ նորերս վերջացած քննութեան հետեւանքների շուրջը։ Խօսակցութիւնից յետոյ մինիստրը բարձրացաւ նահանգական դատարանի դահլիճը և այնտեղ խօսակցեց նահանգական դատարանի անդամների հետ քննութեան հետեւանքների մասին, իսկ վերջում այցելեց դատաստանական պալատի և նահանգական դատարանի կամէրաները։

—

Նոյն օրը մինիստրին ներկայացան Երևանի, Գանձակի և Բագուի նահանգական դատարանների նախագահները։

—

Արդարադատութեան մինիստր գ. խ. Շչեգլօվիտօվը օգոստոսի 29-ին այցելեց Կովկասի Փոխարքայի պաշտօնակատար գեներալ Շատիլօվին, որը նոյն օրն և եթ փոխ-այցելութիւն տուեց մինիստրին. յետոյ մինիստրը այցելեց Թիֆլիսի նահանգապետ Լօզինա-Լօզինսկուն, Թիֆլիսի դատաստանական պալատի աւագ-նախագահ Կօչուբէյին, նոյն պալատի դատախազ Սիլինին, Թիֆլիսի պօստ-հեռագրական շրջանի կառավարիչ Մուսէլիուսին։ Ապա մինիստրը այցելեց Սիօնի մայր տաճարը և Փառքի տաճարը։

Երեկոյեան ժամը 7-ին ֆունիկուլէրում նահանգապետը ի պատիւ մինիստրի ճաշ տուեց։

—

Օգոստոսի 30-ի առաւօտեան ժամը 10 ին մինիստրը նահանգապետի և բարձրաստիճան պաշտօնեաների ուղեկցութեամբ աւտօմօբիլով մեկնեց Սղնախ, Թելաւ և Ցինօնդալ, որտեղից վերադարձաւ երէկ երեկոյեան։

—

Երէկ փոխադարձ այցելութիւններ գործեցին արդարադատութեան մինիստր Շչեգլօվիտօվը և Փոխարքայի օգնական սենատոր Վատացին։

—

Այսօր, արդարադատութեան մինիստր Շչեգլօվիտօվի ներկայութեամբ կը դրվի նահանգական բանտի նոր շէնքի հիմքը Օրթաճալայում։ Շինութիւնը կաւարտվի երեք տարում։

—

Այսօր արդարադատութեան մինիստրը ընդունելու է դատական վարչութեան անձանց, որոնք որեւէ գործ ունեն նրա հետ, նաև խնդրատուներին։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

—

Երկուշաբթի երեկոյեան տեղի ունեցաւ Հայ Գիւղատնտեսական Ընկերութեան վարչական նիստը։

Ընկերութեան նախագահ Ա. Քալանթար և քարտուղար Ա. Աթանասեան զեկուցին վարչութեանը ընկերութեան ամառային երկու և կէս ամիսների գործունէութեան մասին, որից երևաց, որ տնայնագործութիւնից այս ամառվայ երեք ամիսների ընթացքում Աքսալաքալաքի շրջանում ընկերութեան պահած երկու վարպետներ ունեցել են երեք գիւղերում ջուլհակութեան արհեստանոցներ, որոնց մէջ սովորողները աւարտեցին ջուլհակութեան դասընթացքները, ուստի և վարչութիւնը, վերջացնելով այդ շրջանում այս տարվայ համար իր ծրագրածը, թողնում է մօտ ապագային անայնագործական ուրիշ ճիւղերի մասին հոգացողութիւնը։ Նոյնը արվեց Մանթաշապատում և Ցխնվալում։

Գալով տնայնագործութեան միւս ճիւղերին, այս տարի ընկերութիւնը Ղարաքիլիսայում կազմակերպել էր մաշկակարութեան կուրսեր, ուր սովորում էին 35 հոգի. դրանցից 10 հոգին այնքան հիմնաւոր, որ կարող են ինքնուրոյն կերպով այդ արհեստը առաջ տանել։

Գալով վարչութեան գիւղատնտեսական գործունէութեանը՝ այս ամառ Ղարաքիլիսայի կաթնատնտեսական կուրսերին կից տեղի ունեցան մի շարք դասախօսութիւններ, զրոյցներ, որ արեցին Ա. Քալանթար, Դիլանեան և Խ. Երիցեան. վերջինս այգեգործութեան, պարարտացման մասին։

Ա. Աթանասեան հաղորդեց իր տպաւորութիւնները ամառային շրջագայութիւնից, որ կատարել էր Թիֆլիսի, Երևանի և Գանձակի նահանգների մի քանի գաւառներում՝ մի կողմից ծանօթանալու գիւղատնտեսական կարիքների հետ, իսկ միւս կողմից տեսնելու և տեղեկութիւն ժողովելու խօտարուծութեան և գիւղատնտեսական այն նորամուծութիւնների ու փորձերի մասին, որոնք կատարվել էին այդ շրջանում թէ ընկերութեան կողմից և թէ մասնաւոր անձանց նախաձեռնութեամբ։ Նա յայտնեց, որ Ալէքսանդրապօլի փորձադաշտի վերաբերեալ պաշտօնական բոլոր հարցերը հարթված են և ընկերութեանը այժմ մնում է աշնանը սկսել այնտեղ մի շարք աշխատանքներ. գալով Դուեթեան փորձադաշտին—դա ևս հիմնաւորված է Ղզլախի Քարվանսարայ գիւղում և նրա վրա կատարված են մի շարք նախապատրաստական աշխատանքներ. մնում է միայն աշնանից սկսել հողի մշակութիւնը, տնկարանի և փորձադաշտի նախապատրաստութիւնը գարնան համար։

Ի միջի այլոց պարզվեց, որ Սևանի վանահայր Սարգիս եպ. Փիլօյեանի հրաւէրով Ա. Աթանասեան ամառս եղել է Սևանայ կղզում, որը որոշված է անտառապատել, տնկելով կղզու կլիմային համապատասխան 5000-ի չափ ծառեր։ Ամառս կատարվել են վարչութեան նախաձեռնութեամբ մեղուաբուծութեան վերաբերեալ մի շարք շրջագայութիւններ, տրվել են մեղուների փուտի մասին խորհուրդներ, իսկ Ա. Բարխուդարեանի թռչնարանից տարվել են մեծ քանակութեամբ ձուեր և ձուաքեր թռչունների ընտանիքներ։

Ամառը ընկերութիւնը հրատարակել է գիւղատնտեսական մի քանի ձեռնարկներ, իսկ մի երկուսն էլ այժմ տպագրվում են։ Նախագահը յայտնեց, որ Բուդաղեանները, ցանկանալով Սաղիան գիւղում իրանց հաշւով բացված դպրոցին կից բացել գիւղատնտեսական կուրսեր, այդ նպատակի համար յատկացրել են 1,500 ր., որից 1000 ր. կուրսերի, իսկ 500 ր. ինվենտարի համար և որ այդ նպատակով Խ. Երիցեան ուղևորվելու է Սաղիան՝ ծանօթանալու տեղական կարիքների հետ, որից յետոյ ընկերութիւնը կը զբաղվի այդ կուրսերի ծրագրով։

Բժ. Բուդաղեանը յայտնել է, որ հանգուցեալ Յ. Արամեանի այրին՝ տիկ. Արամեանը ի յիշատակ իր ամուսնու որոշել է տարեկան 125 ր. յատկացնել գիւղատնտեսական հայերէն հրատարակութիւնների համար, իսկ Վ. Թայիրեան նոյն նպատակի համար նուիրել է ընկերութեան 300 րուբլի, և վարչութիւնը առաջիկայ աշնանից կը սկսի թէ այդ հրատարակութիւնները և թէ Բերքի քաղաքի վաճառական Խ. Յովհաննիսեանի նուիրած 517 րուբլի գումարով մի շարք հրատարակութիւններ։ Դրանց մէջ կը մտնեն Ա. Վաչեանի նուիրած մօտ 400 րուբլի գումարը, որով լոյս է տեսնելու գիւղատնտեսական զանազան ճիւղերից մի հարուստ ժողովածու, ի յիշատակ Ա. Քալանթարի գիւղատնտեսական գործունէութեան 30-ամեայ յօբելեանի։

Եւ այսպէս՝ գիւղատնտեսական հրատարակութիւնների համար ընկերութեան տրամադրութեան տակ կը լինի այս տարի մօտ 1300 րուբլի, որով վարչութիւնը ունի տալու մի ամբողջ սերիա գիւղատնտեսական հանրամատչելի հրատարակութիւնների։

Վարչութիւնը, աչքի առաջ ունենալով իր նպատակները, որոնց մէջ փորձադաշտի խնդիրը բռնում է առաջնակարգ տեղ և որը պահանջում է տարեկան մի քանի հազար րուբլի գումար, որոշեց՝ դիմել Կովկասի Փոխարքային նպաստելու ընկերութեանը զեմակի միջոցներից, և ապա Պետերբուրգի Հայոց Եկեղեց. Խորհրդին՝ գոնէ երեք տարով ապահովել ընկերութեանը որոշ գումարով։ Այս նպատակի համար վարչութիւնը լիազօրեց ընկերութեան նախագահին, որ գնում է Պետերբուրգ, անել հարկաւոր դիմումներ, իսկ սեպտ. 11—16-ը Պետերբուրգում բացվող անտառապահական համաժողովին լինել իր ներկայացուցիչը։

Նիստը փակվեց երեկ. ժամը $10^1/_2$-ին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՌՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ *)

—

Սմիրօվը դասախօսեց նկարչութեան, գծագրութեան և ծեփագործութեան (лѣпка) ներկայ դասատուութեան միջոցների մասին։ Նա մի ընդհանուր տեսութիւնով ընդգծեց առհասարակ նկարչական արուեստների դասատուութեան մէջ առաջ եկած փոփոխութիւնների և ուղղութիւնների մասին մինչև ներկայ ժամանակը. կանգ առաւ երկու գլխաւոր ուղղութիւնների վրա՝ ա) երկրաչափական (геометрическій) և բնական, իրական (натуральный) մեթօդների վրա. նա խորհուրդ տուեց թողնել երկրաչափական մեթօդը և ընդհակառակն առաջ տանել և զարգացնել դպրոցներում իրական, բնական նկարչական մեթօդը. ուսուցիչներից շատերը բերել էին իրանց հետ աշակերտների նկարչական աշխատանքները և դրել էին ֆիզիկական ինստիտուտի սենեակներում բացված ցուցահանդէսում, որտեղ և կարելի էր գտնել և տեսնել դպրոցի վերաբերեալ դասական առարկաներ, մանկական խաղալիքներ, իրազննական առարկաներ, ֆիզիկական գործիքներ, ծեփագործութեան աջող արտադրութիւններ, գեղարուեստական պատկերներ և ուրիշ շատ իրեր։ Սմիրօվ՝ բաւական խօսեց ծեփագործութեան կրթական նշանակութեան մասին և խիստ կարևոր համարեց, որ այս գիտելիքը նոյնպէս նկարչութեան հետ միասին տարրական դպրոցներում անհրաժեշտաբար անցնեն։ Համալսարանում հրաւիրվել էին առանձին մասնագէտներ՝ նկարչութեան ուս.-ուսուցչուհիներին ծեփագործութեան հետ գործնականապէս ծանօթացնելու համար։

Գօլուբեվ, բացատրելով երգի կրթական նշանակութիւնը և կազմակերպման կարևոր գործը տարրական դպրոցներում, խորհուրդ տուեց տարածել եւրոպական ձայնագրութիւն, նայելով յարմարութիւններին՝ նաև անցնել գործիական երաժշտութիւն (գործիքների վրա)։ Այլ և տեղի ունեցան մի շարք հետաքրքրական դասախօսութիւններ, ինչպէս են՝ Ռւմարօվի դասախօսութիւնը դպրոցական առողջապահութեան մասին, Կրասուսկայայինը՝ ֆիզիկական կրթութեան մասին, Օրշանսկինը՝ «Մանկական գրքեր և գեղարուեստը դպրոցում» թեմայով, Կրժիշկօվսկինը՝ «Բնախօսութիւն և մարդկադաւութիւն» թեմայով, և ուրիշ մի քանի դասախօսութիւններ, որոնց մասին առ այժմ կարևոր չեմ համարում կանգ առնել։

Վերև թւած բոլոր դասախօսութիւններից հետեւում է այն ճշմարտութիւնը, որ ժամանակակից էկսպերիմենտալ հոգեբանութիւնը և սրա վրա հիմնված մանկավարժական նոր մեթօդիկան ահագին նուաճումներ է արել և դեռ շարունակելու է կատարել. կար ժամանակ (ինչպէս և այժմ մեր շատ դպրոցներում), երբ դպրոցը սխոլաստիկ ուղղութեան ճիրաններում գալարվում էր. միայն երևակայութեան, յիշողութեան, լսողութեան վրա հիմնված մեթօդով էին ղեկավարվում. իսկ այժմ յիշողութեան հետ անմիջապէս տեսողական, շօշափողական, իրազննական անհրաժեշտ միջոցներով. այս տեսակէտից հսկայական քայլեր են արել ամերիկական դպրոցները։

Յուլիսի 18-ին տեղի ունեցաւ համալսարանում գրական երաժշտական երեկոյթ. երգում էր ուսուցիչ-ուսուցչուհիների կազմած քառաձայն խումբը. հրաւիրված էին արտիստներ և արտիստուհիներ. այս երեկոյթում եւ Բօրօդինը և Կուլմանը ցոյց տուին իրանց մասնակցութիւնը և ներկայացրին մի շարք գեղարուեստական հատուածներ Չեխովից, Պուշկինից «Ֆաուստից». առ հասարակ գրական-երաժշտական բաժինը հետաքրքրական և բազմակողմանի էր. դահլիճում կանգնելու տեղ չը կար և շնչելը խիստ դժուար էր։

Գրական-երաժշտական բաժնից յետոյ շատ ուշ տեղի ունեցան եւրոպական պարեր։ Յուլիսի 20-ին համալսարանի ակտի դահլիճում տեղի ունեցաւ կուրսերի փակումը. հանդէսը բաց արեց կուրսերի կարգադրիչ Դուշինկինը. հէնց հանդիսի սկզբին իր ճառի մէջ շեշտեց այն մի շարք դժուարութիւններն ու խոչընդոտները, որ հազիւ հազ թոյլտուութիւն են ստացել կուրսերը բանալու. յայտնեց իր և կօմիսիայի բուռն շնորհակալութիւնն ամբողջ ուսուցչութեան, որ տեղիք չը տուեց ոչ մի աղմուկի կամ ցոյցի, և առաջարկեց ուս.-ուսուցչուհիներին

*) Տես «Մշակ» №№ 188, 189 և 190.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԷՔՍԿՈՒՐՍԻԱՆ

VIII*)

Առաւօտեան սովորականից ուշ վերկացանք։ Թէյ խմելու միջոցին իմացանք, որ մեր ուսուցչուհիներից օր. Թէխմիշեանը և աշակերտուհիներից Աղաւնի Ասլանեանը իրանց թոյլ են զգում և տաքութիւն ունեն։ Այդ նորութիւնը մեզ տխրեցրեց։

Ուսուցչուհիներից օր. Յակովբջանեանը և աւ.-ուսուցիչը այդ երկու հիւանդներին տարան բժ. Մելիք-Մուրադեանի մօտ, ուր բժիշկը մօտ $1^1/_2$ ժամ նրանց քննելուց յետոյ յայտնում է, թէ թեթև ջերմ է եղել, որ այժմ անցել է։

Բժշկի մօտից երբ սրանք վերադարձան, մենք նրանց թողինք դպրոցում և գնացինք Բաթումի գիմնազիաներն ու դպրոցները տեսնելու։

Ճանապարհին հանդիպեցինք մի գործարանի, որտեղ բամբուկի բոյսից շինում էին զանազան տեսակ առարկաներ։ Ցանկութիւն յայտնեցինք մտնելու այդ գործարանը և տեսնելու այնտեղ կատարվող աշխատանքը։ Պ. Հովսեփեանը խնդրեց գործարանատիրոջը մեզ ներս ընդունել։ Վերջինս ուրախութեամբ բոլորիս էլ ներս հրաւիրեց և սկսեց մեզ մանրամասն տեղեկութիւններ տալ, թէ բամբուկից ինչպէս են շինում այդ բոլոր առարկաները։ Նա մեզ ցոյց տուեց մի շարք առարկաներ, ինչպէս օր. մահճակալներ, որոնք այնքան գեղեցիկ ու գեղարուեստօրէն էին շինված, որ մենք չէինք երևակայում, թէ բամբուկից այդպիսի գեղեցիկ առարկաներ դուրս կը գան։ Շինված կային նոյնպէս աթոռներ, բազկաթոռներ, գրասեղաններ, գրչակոթեր, քանոններ, ձեռնափայտեր, ծաղկամաններ և այլն և այդ բոլոր շինուածքներն էլ շատ գեղեցիկ ու գրաւիչ էին։

Այդտեղից դուրս գալով՝ այցելեցինք մի քանի դպրոց, տղայոց գիմնազիան և Մարիամեան օրիորդաց դպրոցը։ Մենք այդ դպրոցներում ու գիմնազիայում մեզ համար շատ նորութիւնների պատահեցինք, բայց ամենից շատ մեզ վրա տպաւորութիւն թողեց Բաթումի քաղաքային դպրոցը։ Մենք մտանք այդ ուսումնարանի բոլոր դասարանները և ապա մտանք մի սենեակ, որտեղ զետեղված էին դպրոցի գիտական հաւաքածուները։ Այդտեղ էին ֆիզիկական բոլոր մեքենաները, աշակերտների ձեռքով շինված զանազան առարկաներ, զանազան տեսակ կենդանիների պահածոյատանքներ և այլն։

Ամենից առաջ մեզ ցոյց տուին աշակերտների ձեռքով շինված առարկաները. նրանք շինել էին մի ամբողջ մարդու կմախք, որը այնքան նուրբ ու ուղիղ էր դուրս եկած, որ մենք զարմացած հարցնում էինք, թէ արդեօք ուղիղ է, որ աշակերտների ձեռքից է դուրս եկել այդ հսկայական ու բարդ կազմուածքը։ Մենք տեսանք նոյնպէս բազմաթիւ աքձաններ, բանջարանոցի բոյսեր, ինչպէս օրինակ ձմերուկ վարունգ, սեխ, դդում, ձմերուկ և այլն։ Տեսանք նոյնպէս զանազան տեսակ մրգեղէններ՝ տանձ, խնձոր, դեղձ և այլն։ Մեզ ցոյց տուին բազմաթիւ ծովային կենդանիներ, օրինակ՝ ձկների, օձերի զանազան տեսակները, որ մենք չէինք տեսել. ցոյց տուին նոյնպէս բազմաթիւ թռչուններ, սողուններ, միջատներ և այլն։ Մենք տեսանք մի կրիայ, որը համարեա թէ ոչխարից էլ մեծ էր. ամենքս էլ նրան ձեռք տուինք. նա շատ պինդ էր, կարծես թէ քարից շինված լինէր. տեսանք նոյնպէս շատ փոքրիկները, որոնք հազիւ հաւի չափ լինէին։ Մեզ ցոյց տուին աւելի քան երեսուն տեսակ հանքային քարեր։ Վերջապէս մենք տեսանք նոյնպէս այն բոլոր ֆիզիկական գործիքները, որոնք զետեղված էին պահարանների մէջ։ Առանձին-առանձին մեզ ցոյց տուին ֆիզիկական բոլոր գործիքները։ Դրանց մասին մենք թէև սովորել էինք, բայց դժբաղդաբար փորձեր չէինք արել, չունենալով այդչափ գործիքներ կամ մեքենաներ։

Դպրոցի տեսուչը մի շատ համակրելի և սիրալիր անձն էր, որ երկար ժամանակ ծառայել էր հայաբնակ քաղաքներում։ Երբ ամեն ինչ տեսանք, շնորհակալութիւն յայտնեցինք նրան և եկանք դպրոց։

Ժամը մօտաւորապէս 2-ն էր։

Հանգստանալուց յետոյ կառքերով գնացինք պ. Հովսեփեանի եղբօր տունը, ուր ճաշի էինք հրաւիրված։ Տնեցիք մեզ սրտագին ընդունելութիւն ցոյց տուին և առաջնորդեցին տան պարտէզը, որ բաւական մեծ և հարուստ էր մրգեղէններով։ Այդտեղ կար խաղողի մի բաւական մեծ ծառ, և հէնց դրա տակը պատրաստեցին մի մեծ սեղան։ Ճաշն այդտեղ, բացօդեայ, շատ ուրախ անցկացաւ. շարունակ երգում էինք, թէ առանձին և թէ խմբով։

Ճաշելուց յետոյ, կառքերով գնացինք Ճորոխ գետը տեսնելու։ Նախ քան Ճորոխ գնալը՝ ճանապարհին մենք մտանք մի քանի գործարաններ, օրինակ թիթեղեայ և փայտեայ արկղներ շինելու գործարանը՝ գաղափար կազմելու համար այդտեղ կատարվող աշխատանքի մասին։ Այդտեղ գործարանում կեանքը եռում էր. բանւորները մի քանի րոպէում մի քանի տասնեակ արկղներ էին շինում։ Տեսանք նոյնպէս, թէ ինչպէս են թիթեղեայ արկղների մէջ նաւթ լցնում։ Զանազան մեքենաների միջոցով թիթեղներից արկղներ էին շինում, նաւթ լցնում, ապա թիթեղեայ արկղները փայտէ սնդուկների մէջ ամփոփում և մեծ քանակութեամբ արտասահման ուղարկում։

Գործարաններից դուրս գալով՝ մենք գնացինք պ. Մնոյեանի մօտ. նա առաջուց խօսել էր Ռուսական Շոգենաւային Ընկերութեան տեղական գործակալի հետ խօսել, որպէսզի մեզ էժան գնով Փօթի տանէ։ Նա մեզ առաջնորդեց յիշեալ ընկերութեան գործակալի մօտ, և սա իր բարեգործական տոմսակի իսկական գնից 50% զեղչեց։ Վերցրինք III կարգի տոմսակներ, բայց ճանապարհվելու էինք II կարգով։

Այդտեղից դուրս գալով կառքեր վարձեցինք և գնացինք Ճորոխ գետը տեսնելու։ Անընդհատ անցնում էինք կանաչազարդ և ծաղկաւէտ դաշտերի միջով։ Մարգագետիններից դուրս գալով, որտեղ արածում էին ձիերի երամակներ, մեր կառքերը անցան մի նեղ ճանապարհով, որի երկու կողմն էլ ծածկված էր պարտէզներով և բանջարանոցներով։ Քիչ առաջ գնալով՝ տեսանք մի փոքրիկ գիւղ։ Այդտեղ հէնց գիւղի մօտ ճանապարհը փակված էր երկար փայտով։ Մեզ տեսնելով գիւղի երեխաները բաց արին անցքը և մենք անցանք այդտեղից։ Գիւղի շները, լսելով կառքերի ձայնը, գռռալ-գոչելով վրա ընկան մեր կառքերին և հաչում էին։

Այդ գեղեցիկ ուղուց դուրս գալով, մեր կառքերն սկսեցին անցնել քարքարոտ ճանապարհով։ Մենք անցնում էինք ծովի մօտով, և շատ չանցած՝ մօտեցանք Ճորոխ գետին։ Այդտեղ կառքերից ցած իջնելով՝ սկսեցինք դիտել, թէ ինչպէս է գետը միաւորվում ծովի հետ։ Գետաբերանում ծովի ալիքները կատաղի գժադրում էին, կարծես թէ չէին ուզում, որ գետը լցվի իրանց մէջ։

Արևը մայր էր մտնում, և ծովը ստացել էր մի քանի գոյն։ Արևը խաղ էր անում ջրի անհունութեան հետ, որից և առաջանում էր մի այնպիսի գեղանկար, որ ես բնաւ չեմ մոռանայ իմ կեանքում։ Ես այդ միջոցին հաշւեցի աւելի քան տասն գոյն, որ արևը առաջացնում էր ալիքների հետ խաղալիս։

Բաւական ժամանակ այնտեղ մնալուց յետոյ՝ նստեցինք կրկին կառքերը և շտապեցինք դէպի դպրոց, որովհետև երեկոյեան գնալու էինք Փօթի։

Ժամը 7-ն էր, երբ մենք հասանք դպրոց և, առանց հանգստանալու, կրկին գնացինք ծովափ՝ վերջին հրաժեշտը տալու Բաթումի ծովին։ Մենք այնտեղ երկար ժամանակ մնացինք։ Այն գիտակցութիւնը, որ այդ սիրուն համայնապատկերը գուցէ բոլորովին չը տեսնեմ ես այլևս իմ կեանքում, ինձ անում տխուր մտածմունքներ զարթեցրեց։

Վերադարձանք ուսումնարան, ուր դեռ նոր էինք պատրաստվել թէյ խմելու, երբ մեզ մօտ եկան պ. և տ. Շահէնեաններն իրանց փոքրիկ աղջկայ հետ։ Պ. Շահէնեանը իր հետ էր բերել մի արկղ, որի մէջ կային բաց-նամակներ, որոնք ներկայացնում էին Բաթումի գեղեցիկ տեսարանները։ Որովհետև մեզ բոլորիս էլ շատ էին հետաքրքրում այդ նկարները, ամենքս էլ մի քանի զոյգ վերցրինք։

Թէյ խմելուց յետոյ՝ Շահէնեաններին ճանապարհեցինք և մեր իրեղէնները պատրաստելով կառք վարձեցինք և ծանր պայուսակները դարսեցինք կառքի մէջ ու մի քանի ուսուցչուհիների հետ ուղարկեցինք կայարան, իսկ մնացած թեթևները ինքներս վերցնելով՝ աւագ ուսուցչի և միւս ուսուցիչների հետ գնացինք նաւամատոյց։ Մեզ ճանապարհ ձգելու էր եկել օր. Արմենուհին, որ կարճ ժամանակում համարեա բոլորիս էլ սիրելին էր դարձել։

Նաւը մեկնելու դեռ երկու ժամ կար։ Մենք ամենքս մեզ համար տեղեր պատրաստելով II կարգի տախտակամածի վրա՝ ուզում էինք քնել։ Հազիւ էինք հանգստացել, ահա յանկարծ սկսեց սաստիկ անձրևել և մի քանի րոպէում II կարգի այն մասը, որ ամբողջովին մենք էինք բռնել, անձրևից թրջվեց, իսկ մնացած մասերը ազատ էին անձրևից։ Մենք ամենքս էլ

*) Տես «Մշակ» № 191.

յայտնել իրանց կարծիքը կուրսերի այս կամ այն բացասական կողմերի վրա, որպէսզի ապագայում նախազգուշանան զանազան դեֆեկտներից։

Ուսուցիչ-ուսուցչուհիներն առ հասարակ այն միտքը շեշտեցին, որ ամէն մի գեղեցիկ և հոյակապ գործ քննադատել հեշտ է և իրանց առնելիքը միայն գրաւոր կը յայտնեն արդէն կոմիսիայի կողմից նախօրօք ուսուցչութեան առաջարկած անկետին։ Ուսուցչութիւնը միայն զօրեղ և բուռն կերպով եկաւ իր երախտագիտական շնորհակալութիւնը յայտնելու կոմիսիային, որ անձնուիրաբար ամէն մի նեղութիւն յանձն էր առել և, բացի այս գաղափարական գործը կազմակերպելուց, աշխատել էր նաև ամէն յարմարութիւն և թեթևութիւն ստեղծել ուսուցիչների համար. օրինակ՝ բաց էր արել էժանագին ճաշարան համալսարանում, խիստ էժանագին բնակարաններ, այլ և ցոյց տուեց չքաւոր ուսուցիչ-ուսուցչուհիներին ամէն տեսակ յարմարութիւն և պէտք եղած օգնութիւն. այստեղ կոմիսիային աջակցեց և հասարակական նիւթական աջակցութիւնը։ Մանրամասն նկարագրել ճառախօս ուս.-ուսուցչուհիների արտայայտած յորդ զգացմունքները, ազատամիտ մտքերը, ամպրոպային և որոտընդոստ յարձակումները՝ գրութեան սահմանները թոյլ չեն տալիս. պէտք էր տեսնել, թէ ռուս ժողովրդի այդ չարքաշ զաւակը, գիտութեան և լուսաւորութեան այդ ռահվիրանը համալսարանի ամբիոնից որպիսի խրոխտ, խիզախ և վրէժխնդիր ոգով արտայայտվում էր և ազդու կերպով բնորոշում, թէ ինչպէս բոլորովին աչքաթող է արված և արհամարհանքի մատնված ուսուցչի անմըխիթար դրութիւնը։ Խօսեցին նաև Կուլման, Շախիր-Տրոցկի, մի քանի անգամ Դուշինկին և Բօրօզդին. վերջինս շեշտելով ընդհանրապէս գիտութեան տուած օգուտների և ուսուցչի մասնագիտական պատրաստութեան մասին՝ իր ճառի վերջը դիմեց ուսուցիչ-ուսուցչուհիներին հետևեալ ազդու խօսքերով. «Դուք յիշեցնում էք մեզ այն մեծ ճշմարտութիւնը, որ «մարդը չէ գիտութեան համար, այլ գիտութիւնը մարդու համար»։ Առանց ձեզ հետ շփվելու մենք պիտի մնայինք մեր ակադեմական միայնակութեան մէջ։ Դրա համար խորին շնորհակալութիւն ձեզ։ Միացած, միասին՝ մենք առաջ կընթանանք, կը զարգացնենք լուսաւորութեան գործը, կը կռուենք անհաւլի թշնամու՝ տգիտութեան և խաւարի դէմ։ Առաջ դէպի լոյս, և տարէք բարու և գիտութեան լոյսը մեր «Թանգագին հայրենիքին», մեր «Թանգագին, տառապող ժողովրդին»։ Այս վերջին խօսքերն էին գրեթէ նոյնութեամբ կրկնվում միւս պրոֆեսոր լեկտօրների ճառերի մէջ։ Իւրաքանչիւր ճառից յետոյ ամբողջ աուդիտօրիան թընդում էր որոտալից ծափահարութիւններով. մանաւանդ սրտառուչ էին հանդիսի՝ հրաժեշտի վերջին րոպէները. ոչ մի ուսուցիչ-ուսուցչուհի կամ պրոֆեսոր չը մնաց, որի աչքերից ակամայից չը հոսէին արտասուքի կաթիլներ։ Ուսուցչութիւնը բացի կոմիսիայից, կոմիսիայի նախագահ պրոֆ. Սավինից և լեկտօրներից՝ իր խորին և բուռն շնորհակալութիւնը յայտնեց այլ և այն անձնաւորութիւններին, որոնք այսպէս թէ այնպէս աջակցել էին այս գեղեցիկ գործի աջողութեանը. շնորհակալութիւնները տեղի ունեցան հեռագրերով և ժամուլի միջոցով։

Այս կուրսերը կը շարունակվեն ապագայում ևս։ Դուշինկինը մտադիր է առաջիկայ դեկտեմբերից հրատարակել մանկավարժական երկշաբաթաթերթ զուտ ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչ-ուսուցչուհիների համար. ընդհանուր տրամադրութիւն կար մօտիկ ապագայում կազմակերպել տարրական դպրոցների ուս.-ուսուցչուհիների պրոֆեսիօնալ միութիւն։ Նման կուրսեր այս ամառը բացվել էին Մոսկվայում, Վիտեբսկում և մի շարք ռուսական քաղաքներում։ Պետերբուրգի կուրսերի փակումից յետոյ անմիջապէս, պրոֆ. Բօրօզդինը և Դուշինկինը հրաւիրվեցին զանազան գաւառական քաղաքներում իրանց դասախօսութիւնները կրկնելու։

Կարևոր եմ համարում մի քանի խօսք ևս ասել մշտական կոմիսիայի մասին. վերջինս արդէն 1909 թւականին հաստատված է կառավարութիւնից և 1910 թւականի յունվար ամսից իր օրինական գործունէութեանն է անցել, այնպէս որ նա այժմ պատկառելի և համակրելի ույժ է ներկայացնում։ Մշտական կոմիսիային կից կազմակերպված գործում են հետևեալ կոմիսիաները.—1) ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչների համար ամառային կուրսեր կազմակերպող կոմիսիա, 2) գրադարանի և թանգարանի կոմիսիա, 3) տնտեսական կոմիսիա (ուս.-ուսուցչուհիների կարիքների համար), 4) էկսկուրսիաների կոմիսիա, 5) ուսուցիչների համար ձմեռնային կուրսեր և լեկցիաներ կազմակերպող կոմիսիա, 6) ինքնակրթութեան կոմիսիա, 7) միջնակարգ դպրոցների ուսուցիչների համար կուրսեր կազմակերպող կոմիսիա, 8) ֆինանսական կոմիսիա՝ մշտական կոմիսիայի գործունէութիւնը զարգացնելու համար։

Կրկին անգամ շեշտում եմ, ի սրտէ ցանկանում և սպասում, որ նման կազմակերպված դասախօսութիւնների արձագանքը մեր հայրենիքում օրինակելի հող գտնէր։

Ղ. Դերենիկեան

Պետերբուրգ, 8 օգոստոսի

ԻՐՈՂԻ ԿԱՐԻՔՆԵՐԸ

Ղազախի գաւառում երաշտը շարունակվում է և ամէն ինչ այրել, մոխիր է դարձրել. լճկան անասունների համար արածելու բան չը կայ. Թուրքերի հանդերում ընտիր և ընդարձակ խոտհարքներ կան, որոնցից հազարաւոր սայլերով խոտ էին վերցնում, այժմ մի փաթիլ խոտ չը կայ։ Խոտ կայ Թուրք գիւղերի ջրովի խոտհարքներում և հայերի ձմերանոցներում, որոնք անտառների մէջ են գտնվում, բայց ի մեծ դժբաղդութիւն գիւղացիների՝ լէշխանութիւնից կարգադրութիւն է եղել, որ ոչ միայն ձմերանոցներում տաւար չը պահեն ձմեռը, այլ և իրաւունք չը տալ նոյնիսկ, որ անտառի մէջ ոչ մի անասուն ոտք դնէ։ Իրաւունք է տրված բոլոր ձմերանոցներից վերցված խոտերը կրելու, բայց կարելի է կրել այնպիսի ճանապարհներով, որպիսին մերոնք են. բոլորովին ոչ։

Հայ գիւղացիները պարապում են գլխաւորապէս երկրագործութեամբ, թէև մասամբ ևս կան պարապողներ անասնապահութեամբ, մանր վաճառականութեամբ, վերջին տարիներս «չօվդարութեամբ» և արհեստներով, բայց, ինչպէս յիշեցի, մեր հայ գիւղացին երկրագործ է, երկրագործական գործիքները, քիչ փոփոխութեամբ, հներն են. սրանք հողը պարարտացնում են ցելով, միայն վերջին տարիներն ասընդհատ աղբ (անասունների) են կրում այգիներն և վարելահողերը, և պէտք է ասել, որ ստացված արդիւնքից թէ իրանք են խրախուսվում և թէ ուրիշներին են օրինակ դառնում. ի հարկէ ամէն գիւղացու չէ աջողվում հողը պարարտացնել անասունների աղբով։

Հայ երկրագործ գիւղացին չը նայելով որ տարին 12 ամիս աշխատում է, ամբողջ ույժ ու եռանդը թափում վար ու ցանի վրա, բայց և այնպէս ամբողջ տարվայ ուտելու հաց չունի. եթէ չը ծախէ, կարելի է բաւականանայ, բայց կարիքից ստիպված էժան գնով ծախում է նամուսից չընկնելու համար։ Այսպիսի արդիւնք ստանալով գիւղացին պէտք է խաչ դնէ երկրագործութեան վրա, որովհետև ամբողջ գաւառի մէջ հազիւ թէ գտնվի մի հայ գիւղ, որ տարեկան մի քանի վագոն ցորեն արտահանէ. ինչպէս յիշեցի, իրանց էլ չէ բաւականանում նրան ընկած՝ ծախում են թաղարը 5 ր., իսկ իրանք առնում են 10—12 ր.։ Գիւղացին ծոյլ է, կոյր. շատ կարճ ժամանակամիջոցում և հեշտ կերպով կարելի է այնպէս անել, որ գիւղացու աշխատանքը վարձատրվի և վաշխառուների ցանցը չընկնի. հարկաւոր է ունենալ գիւղական շտեմարան (վարելով) և գիւղական սպառողական խանութ, բայց մեր գիւղացին մինչև ընդունակ էլաւ կեանք վարելու, մաքուր ապրելու. ոչ։

Մեր գիւղացին շատ աշխատելը իրան համար պարծանք է համարում, բայց ստացած արդիւնքի մասին բոլորովին չէ կարողանում օգուտի և վնասի տարբերութիւնը խմանալ։

Որքան էլ աղքատ գիւղացի է լինում, եթէ ունենում է մի հատ եզ կամ գոմէշ, իր պատառը բերանից հանում է և իր եզանը ուտեցնում, ձմեռը նրա փորը կուշտ է պահում, տեղը տաք. իսկ մեր գիւղացիների դրութիւնը. տները խոնաւ, լոյսից զուրկ, իրանք կիսամերկ և համարեա քաղցած. ո՞վ և ինչ են մեր գիւղացիների համար. ո՞ւմ համար են անասունները խնամում և ընդարձակում. Թող ատրագրութիւն անեն գիւղացիներից, որ եթէ ծառերի մի ճիւղը ջարդվի, ծանր տուգանքների ենթարկվեն. եթէ չեն թողնում անտառ մտնելու, գոնէ թողնեն խոտը ուտեցնելու։

Մեր հայ գիւղացիները հեռու են միանգամայն շուկաներից, զուրկ են հաղորդակցութիւնից. ունենան մեծ քանակութեամբ խաղող, ընտիր պտուղներ, իւղ, պանիր, չեն օգտվի, չեն կարողանայ շուկայ հանել և մէկի հետ մրցել։ Ջը նայելով որ հայը անտառի մէջ է բնակվում, ոչ մի կոպէկի օգուտ չէ ստանում. սրանց օգուտը կայանում է նրանում, որ անասուններն արածում են. և եթէ տարածված լուրերն իրականանան, այն ժամանակ չը գիտեմ ինչ կը լինի մեր գաւառի կէս մասի ազգաբնակութեան դրութիւնը. թէև մինչև հիմա էլ գիւղացիների դրութիւնը ծանր էր, բայց այժմս դժուարութիւնները հարիւրապատկվել են։

Ո՞նչ անէ գիւղացին կամ ո՞ւմ դիմէ. սարերը չորացել-մոխիր են դարձել, խեղճ անասունները կառաւ, իսկ հասարակ են, խուրձ կրելու և կալ կալսելու լճկան ուլախների համար իսկ արածելու խոտ չը կայ, ծեր մնաց տաւարի և ոչխարի։ Անտառի մէջ էլ իրաւունք չը կայ, որ անասունը ոտք դնէ։

Ո՞վ է մեզաւոր այս բոլորի համար. դարձեալ գիւղացիները. քանի քանի հարուստ ընտանիքներ կան, որոնք դէպի ուսումը կատարեալ մեռելութիւն են ցոյց տալիս. Թող մի քանի կով էլ պակաս լինի ու իրանց տասնեակ զաւակներից մէկը կըրթված լինի. այսպիսիների զաւակների ուսուցիչները կովերն ու այծերն են. դրա համար էլ որքան գնում են առաջ, այնքան ապրելը դժուարանում է, որովհետև մարդիկ ժամանակվայ պահանջներին չեն կարողանում բաւականութիւն տալ իրանց ստոր զարգացողութեամբ։

Մելքիսեդէկ քահ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Էջմիածին, 27 օգոստոսի

Օգոստոսի 25-ից սկսվեց ճեմարան նոր ընդունվողների բժշկական, իսկ 26 ին՝ առարկաների քննութիւնը։ Մօտ 150 խնդրատուներից հաւաքված են 70-ի չափ աշակերտներ։ Նորեկները դեռ շարունակում են օրէ-օր աւելանալ։ Շատերը չը գիտեն քննութիւնների իսկական ժամանակը, որովհետև հակառակ «Արարատ» շաբաթաթերթի «Արարատի» չափի վրա տպված «ազդի» այս տարի լրագրական յայտարարութիւն չեղաւ։

Ժամանակաւոր տեսուչ նշանակված է Բագրատ վարդ. Վարդազարեանը։

Ուսուցչական խմբի մէջ առանձին փոփոխութիւն չէ լինելու։

Օգոստոսի 25-ին հողին յանձնվից Եղիա վարդ. Հասան-Ջալալեանի մարմինը։

Խոլերայից վախճանվել է և Մողնու վանահայր՝ Յովել վարդապետը։

Մ. Տարախչեան

ԽՈԼԵՐԱ ԵՒ ԺԱՆՏԱԽՏ

Օգոստ. 30-ի առ. ժամը 9-ից մինչև 31-ի առ. ժամը 9-ը Թիֆլիսում ոչ ոք չը հիւանդացաւ խոլերայով։ Բարաքներում այժմ բժշկվում են 12 մարդ։

—

30 օգոստոսի

Պետերբուրգ.—Մի շաբաթում խոլերայով հիւանդացան Աստրախանի նահանգում 126, մեռան 33. Բագւում հիւանդացան 64, մեռան 24։

Մայրաքաղաքում օրվայ մէջ հիւանդացան 53, մեռան 23. բժշկվում են 606։

Հոօմ.—Ապուլիում օրվայ մէջ հիւանդացան 3, մեռան 4։ (Հ. Գ.)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Վերադարձաւ Սմանէսիա կատարած ճանապարհորդութիւնից Փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական սենատոր Վատացին։

◆ Արտասահմանեան դրամատէրերին ռուսական ձեռնարկութիւնների մէջ առանձնապէս Մայկոպի նաւթարդիւնաբերական գործերին մասնակցելու թոյլ տալու հարցը ձգձգվում է մինչև Կովկասի Փոխարքայի Թիֆլիս գալը։ Այս խնդիրը վերջերս քննութեան առնվեց բարձր շրջաններում, ուր տիրում է թեր և դէմ կարծիք։ Միայն ֆինանսների մինիստրն է, որ կողմնակից է, որպէսզի արտասահմանեան դրամատէրերը ևս հնարաւորութիւն ունենան մասնակցել ռուսական ձեռնարկութիւններին։

◆ Մենք հաղորդել էինք «Մշակի» մատենագրական բաժնում գերմանական մանկական երգ «Kindersang» հրատարակութեան մասին։ Այժմ մեզ տեղեկացնում են, որ գերմանական այդ հրատարակութեան օրինակով կազմվել է հայկական մանկական երգերի ժողովածու, որի առաջին պրակը կը յանձնվի այս օրերս տպագրութեան և հաւանօրէն լոյս կը տեսնէ մինչև Նոր-Տարի։ Ժողովածուն կը լինի նոյնպէս պատկերազարդ։ Պատկերների կազմութեան հսկողութիւնը յանձնված է մեր նկարիչներից մէկին։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ այս տարի բամբակի վրա Բօրչալուի գաւառում տարածվել է մեծ չափով անտրակնօզ (Colletotrichyum Gossipi) հիւանդութիւնը։ Մի քանի տնկարաններում բամբակի կնգուղի մի երրորդ մասը վարակվել է հիւանդութիւնից։ Մինչև այժմ Կովկասում չէ գործադրվել մաքառման եղանակ։ Պէտք է այն էլ նկատել, որ այդ հիւանդութիւնը երբեք չէր երևացել այդպիսի մեծ ծաւալով։ Եւ այս տարի էլ նա երևացել է միայն Բօրչալուի գաւառում։ Բօրչալուի բամբակագործները դիմել են մասնագէտներին, խնդրելով ցուցումներ այդ հիւանդութեան վերաբերութեամբ։

◆ Երկրագործութեան և հողային բարեկարգութեան գլխաւոր վարչութիւնը անհրաժեշտ գտնելով ընդարձակ չափով զարգացնել Ռուսաստանում, ինչպէս նաև Կովկասում, գիւղատնտեսական ընկերակցութիւնները, մտադիր է մօտիկ ապագայում օրէնսդրական ճանապարհով յատուկ գումարներ խնդրել այդօրինակ ընկերակցութիւնների զարգացմանը նպաստելու համար։ Գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձվելու է գիւղատնտեսական կօօպերացիաների վրա։

◆ Կիրակի, օգոստոսի 29-ին, ս. Դաւթի եկեղեցում կատարվեց հոգեհանգիստ հանգուցեալ Իլիա Ճավճավաձէի մահվան երեք ամեակի տարեդարձի առիթով։ Հոգեհանգստից յետոյ բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելին մի քանի խօսքով դատապարտեց հասարակութեան անտարբերութիւնը, շեշտելով այն ազդեցութիւնը, որ արդէն երեք տարի է ինչ հայրենիքի մեծ որդին մեռել է, սակայն դեռ ևս նրա գերեզմանի վրա արձան չէ կանգնեցված։ Երկար չը կարողացաւ խօսել ծերունազարդ բանաստեղծը, նա յուզվեց, փղձկաց և արցունքակալ աչքերով հեռացաւ գերեզմանի մօտից։ Նոյն մաքով գամբանական խօսեց և քահանայ Ասաթիանին։ Հոգեհանգստին ներկայ էր քիչ թւով հասարակութիւն։

◆ Վրաց Դրամատիկական Ընկ. վարչութիւնը շարունակ ստանում է ցաւակցական հեռագիրներ ու գրութիւններ հանգուցեալ դերասանուհի Ն. Գաբունիա-Ցագարելիի մահվան առիթով։ Ի թիւս այլոց, վրաց թերթերում տպված է հետևեալը. «Կ. Պօլիս.—Յայտնում եմ խորին ցաւակցութիւնս վրաց ազգին այն կորուստի և սգի առթիվ, որը վիճակվեց նրան տաղանդաւոր և թանգագին դերասանուհու՝ Ն. Մ. Գաբունիա-Ցագարելիի մահվամբ։ Զուլթակահար Դաւիթ Դաւթեան»։

◆ Թիֆլիս եկաւ պօստ-հեռագրական ընդհանուր տեսուչ Դօվեակօվսկին։ Նրա գալուստը կապ ունի Թիֆլիսի պօստ-հեռագրական վարչութեան համար սեփական շէնք կառուցանելու խնդրի հետ։ Որոշված է պօստատունը մինչև սեփական շէնք ունենալը փոխադրել այժմեան նեղ ու անյարմար շէնութիւնից Ռոստոմ Մարտիրոսեանի տունը՝ Մադաթեան փողոցում, ուր արդէն կարգի է բերվում բնակարանը։ Հին շինութեան մէջ կը թողնվի միայն հեռագրական մասը։ Նոր շէնքը, ինչպէս յայտնի է, կա-

---

քնաթաթախ աչքերով անկողինները հաւաքեցինք և այս ու այն կողմը կանգնած որոնում էինք յարմարաւոր տեղ՝ քնելու համար։

IX

Ժամը $1^1/_2$-ն էր, երբ նաւը շարժվեց և մենք վերջին հրաժեշտը տուինք Բաթումին։ Անձրևը անընդհատ գալիս է, և յանկարծ երկինքը այնպէս սկսեց փայլատակել ու որոտալ՝ սկզբում մեղմ և ապա սաստիկ, որ կարծես երկնակամարը պիտի փլչէր մեր գլխին... Քամին քանի գնում սաստկանում էր, իսկ անձրևը ասես թէ աշխարհը ողողելու համար էր սկսված. նա գնալով ուժեղանում էր։ Եւ մենք քնելու տեղ չը գտնելով թափառում էինք մի տեղից միւսը։ Նաւի վերևը կտաւով ծածկված լինելով՝ անձրևի ջուրը մի քանի րոպէից յետոյ ներս կաթկաթելով մեր բոլորիս անկողիններն էլ թրջեց։

Այս դրութեան մէջ, այս ու այն կողմը ընկած, չը նկատեցինք, թէ ինչպէս քնեցինք։

Յունիսի 9 ին, չորեքշաբթի, հասանք Փօթի, առաւօտեան ժամը 5-ին։ Անձրևը անընդհատ գալիս էր։ Սաստիկ քամու և անձրևի ազդեցութեան տակ՝ մենք մրսել և դողդողում էինք։

Բոլոր ծանր իրերը և անկողինները ցած իջեցնելով նաւից՝ մեր ուսուցիչներից պ. պ. Տօնականեանը և Տ.-Կարապետեանը մի սայլակի մէջ լցրին և տարան, իսկ մնացածներս Հովուեանի և միւս ուսուցիչ-ուսուցչուհիների հետ նստելով մի ձիաքարշ՝ շտապով հասանք կայարան և բոլոր իրեղէնները դասաւորելով II կարգի դահլիճում՝ նստեցինք հանգստանալու։ Մեզանից շատերի քունը տանում էր, ուստի հէնց այդտեղ էլ նստարանների վրա պառկելով իսկոյն քնեցինք։

Հազիւ երկու ժամ քնած լինէինք, որ մեզ զարթեցրին թէյ խմելու։ Բուֆէտի տիրոջից խնդրեցինք թէյ և բաժակներ և մի սեղան պատրաստելով՝ նստեցինք խմելու։ Թէյից յետոյ մտադիր էինք զբօսանքի գնալ, բայց անձրևի պատճառով չը կարողացանք մտադրութիւններս կատարել։

Ժամը ցերեկվայ 2-ն էր։ Ճաշի սեղան պատրաստեցինք և ախորժակով ճաշելուց յետոյ (ճաշին ունէինք հաց ու պանիր, ձուկ, երշիկ) գնացինք զբօսանքի։ Քաղաք ոտք դնելով՝ ամենից առաջ գնացինք այնտեղի ծխ. դպրոցի հոգաբարձու պ. Փիլոկիլեանի մօտ, որ մեզ նուիրեց մի-մի բաց նամակ, որի վրա նկարված էր ամբողջ Փօթին։ Պ. Փիլոկիլեանը մեզ առաջնորդեց տեղական դպրոցները և պրօգիմնազիան տեսնելու, ուր մեզ սիրով ընդունելութիւն ցոյց տուին։

Քաղաքային դպրոցում մենք տեսանք մեզ համար բոլորովին նոր մի բան, այն է՝ կօօրներ գործելը։ Այնտեղի տեսուչը ուրախութեամբ յանձն առաւ մեզ ցոյց տալ այդ բոլորը. ամենից առաջ նա ցոյց տուեց կանեփ բոյսը և բացատրեց, թէ բոյսի որ մասից ստանում են թել և որ մասից իւղ. ապա ցոյց տուեց մի փոքրիկ սրուակ, որ պարունակում էր դեղնագոյն իւղ. ցոյց տուեց, թէ ինչպէս են թել ստանում և կտաւներ գործում։ Ի միջի այլոց մենք տեսանք մի փոքրիկ գործիք փայտից շինված, որի վրա հէնց գործում էին կտաւը։ Դպրոցի տեսուչն այդ գործիքի վրա մի քիչ գործեց և ներկայացրեց մեզ։ Ամբողջ դպրոցն իր դասարաններով մեզ ցոյց տալուց յետոյ՝ տեսուչը մեզ տարաւ դպրոցի գործարանները։

Գործարանը գտնվում էր ուղիղ դպրոցի դիմացը։ Գործարաններից մէկում շինում էին երկաթեայ, իսկ միւսում փայտեայ առարկաներ։ Այստեղ շինում էին բահեր, կողպէքներ, զանազան տեսակ մեքենաներ և այլն. շինում էին նոյնպէս փայտից և բամբուկից զանազան տեսակ առարկաներ, օր. աթոռներ, սեղաններ, ծաղկամաններ, գդալներ, քանոններ և այլն։ Այդտեղ մեզ ամենքիս նուիրեցին եռանկիւնի և ուղիղ քանոններ։ Գործարանից դուրս գալով՝ մենք մտանք մի պարտէզ, որը բաւական մեծ էր և մշակված՝ աշակերտների ձեռքով. այդ պարտէզում կային թէյի և լիմօնի փոքրիկ տնկարաններ և բամբուկի անտառակներ։

Մենք բոլորս էլ շնորհակալութիւն յայտնեցինք տեսչին իր սիրալիր ընդունելութեան համար և դուրս գալով ուղղակի գնացինք կայարան։ Արդէն երեկոյ էր և սաստիկ ցուրտ։ Կայարանում թէյ խմելուց յետոյ պատրաստեցինք մեր իրեղէնները և տոմսակներ վերցնելով նստեցինք Քութայիս տանող գնացքը։

Գնացքը մի քանի րոպէից յետոյ սլացաւ։

X

Փօթիից մինչև Րիօնի կայարանը գնացքում մենք քնել էինք միալար։ Այս վերջին կայարանում մենք փոխադրվեցինք ուրիշ գնացք և ուղղակի հասանք Քութայիս հետևեալ օրը, հինգշաբթի, առաւօտեան մօտաւորապէս ժամը 6-ին։ Ցած իջնելով կայարան, մեր իրեղէնների մեծ մասը տուինք պահելու, իսկ մնացած թեթևները մեզ հետ վերցնելով՝ գնացինք այնտեղի հայոց ծխական դպրոց, ուր ջերմ ընդունելութիւն ցոյց տրվեց մեզ և ընդարձակ դասարաններից մէկում մեզ համար մի սեղան պատրաստելով թէյ բերին։

Մեզ մօտ էին եկել տեղական քահանան և երէցկինը. քահանան, ըստ երևոյթին, լաւ ծանօթ էր մեր ուսուցչուհուն. նա մեր գալովը շատ էր ուրախացել, բայց միւս կողմից շատ էլ նեղանում էր, որ մենք իրան առաջուց չէինք յայտնել մեր գալը, որպէսզի մեզ համար պատրաստութիւն տեսնէր։ Դեռ թէյը չէինք վերջացրել, որ մեզ համար 3 սկուտեղ մրգեղէն բերին, բայց ուսուցչուհին չը թողեց մեզ ուտելու և խնդրեց, որ յետ տանեն։ Պ. Հովուեանի այս կարգադրութիւնը մեր աշակերտուհիների շրջանում ընդհանուր դժգոհութիւն առաջացրեց, բայց ուսուցչուհին անդրդուելի մնաց իր որոշման մէջ։ Ի դէպ պիտի ասել, որ մեր ճանապարհորդութեան ամբողջ ընթացքում նա մեզ աչալուրջ կերպով հսկում էր և չէր թողնում մրգեղէն ուտելու։

Թէյը վերջացնելով՝ իմ ընկերուհիները իսկոյն անկողինները պատրաստեցին և քնեցին, որովհետև սաստիկ յոգնած էին։ Քիչ հանգստանալուց յետոյ՝ մենք նստեցինք ճաշի, որից յետոյ մաքուր հագնվեցինք և գնացինք զբօսանքի։ Ամենից առաջ տեսանք թէ աղջկանց և թէ տղայոց գիմնազիաները, որոնցից մէկը (տղայոց) շատ հարուստ էր ֆիզիկական գործիքներով։ Այնտեղի ֆիզիկայի ուսուցիչը համարեա թէ բոլոր գործիքների վրա էլ փորձեր արեց, որոնք մեզ շատ էին հետաքրքրում։

Գիմնազիաներում դեռ նոր էին քննութիւն տալիս և լիքն էին աշակերտներով ու աշակերտուհիներով։

Օրը բաւականին տաք էր, չը նայած որ արև չը կար։ Բոլոր գիմնազիաները այցելելուց յետոյ, մենք գնացինք տեսնելու մի վրացական հին աւերակ եկեղեցի, որը վաղուց քանդվել էր և շինված էր վրաց թագաւորների օրով։ Շարունակ գնում էինք ոլորապտոյտ ճանապարհներով և բարձրանում սանդուղներից վերև, բայց եկեղեցին չէր երևում. նա բաւական հեռու էր ․ գտնվում քաղաքից։

Քաղաքից դուրս գալով, մենք անցնում էինք մի հովտի միջով, ուր մշակված դաշտերը խոստանում էին առատ հունձք։ Մի տեղ դեռ նոր էին վարում հողը, մի ուրիշ տեղ աւանդացնում էին հօտերը։ Մի խօսքով՝ որ կողմը նայում էինք, կեանքը եռ էր գալիս, ամէն ինչ շարժողութեան մէջ էր, ամէն տեղ երևում էր կեանք ու գործունէութիւն։

Հովտի միջից դուրս գալով, մենք գնում էինք մի նեղ շաւիղով, որ տանում էր դէպի աւերակ եկեղեցին։ Նրա մօտով անցնում էր մի փոքրիկ առուակ, որի արծաթափայլ ջրի կանաչ ափերը հովանաւորվում էին մի խումբ ծառեր, որոնք տարածել էին իրանց ստուերը մետաքսի պէս փափուկ խոտերի վրա։

Մենք մտնելով աւերակ եկեղեցին սկսեցինք դիտել։ Նա հսկայական մեծութիւն ունէր և շրջապատված էր մի շարք ծառերով։ Այդ ծառերն այնպիսի գեղարուեստական կերպով փաթթվել էին եկեղեցուն երեք կողմից, որ կարծէք արհեստական կերպով շինված լինէին։ Եկեղեցու մի քանի ողջ մնացած կամարները, որոնք ազատվել էին ժամանակի մաշող ձեռքերից, թաքնվել էին միմեանց հետ խիտ փաթթված թուփերի և մացառների մէջ, իսկ նուիրական ծառերը, բարձր տարածելով իրանց ազատ ճիւղերը, գրկել էին իրանց ծոցում այդ հինաւուրց սրբարանը։ Կիսակործան պարիսպների, խորտակված սիւների, ժամապատ կամարների բեկորները մեծ մասամբ կորած էին վայրենի բոյսերի մէջ, որ ճոխութեամբ աճել էին այնտեղ։

Եկեղեցուց դուրս գալով՝ մենք եկանք այնտեղի քաղաքային պարտէզը, որը եկեղեցուց բաւական հեռու էր։ Երկար ժամանակ այնտեղ ման եկանք և նստելով նստարանների վրա դիտում էինք մշակներին, որոնք անխոնջ կերպով աշխատում էին հողը մշակելով։

Այստեղ բաւական ժամանակ մնալուց յետոյ, մենք շտապեցինք դպրոց դառնալու, որովհետև արդէն արևը մայր էր մտել։ Դպրոց հասանք ժամը մօտաւորապէս 8-ին և որոշեցինք հէնց նոյն երեկոյ իսկ մեկնել Քութայիսից։

Սոֆիա Պողոսեան

Ախալցխա

(Վերջը միւս անգամ)

ատեղծվելու է Գոլովինսկի պրոսպեկտի վրա մի տեղում, ուր Ներկայումս գտնուո-ւմ է կայարանը։

◆ Սեպտեմբերի 1-ից կը բացուի Տիֆլիսի ... [illegible]

◆ Պետական բանկում ... [illegible]

◆ Վերջերս ... [illegible]

◆ Սուրբ Գէորգի ... [illegible]

◆ Կիրակի.—«Մշակի» № 191-ի ... [illegible]

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԵԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Երէկ Թիֆլիսի ոստիկանապետ ... [illegible]

◆ Օգոստոսի 29-ին ... [illegible]

◆ Օգոստոսի 29-ին ... [illegible]

◆ Օգոստոսի 29-ին Վերայի ... [illegible]

◆ Օգոստոսի 30-ին ... [illegible]

◆ Օգոստոսի 30-ին ... № 33 ... 42 ... [illegible]

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Այս տարի, ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսի Արքունական Թատրոնում ... [illegible]

◆ Բեռլինի ... «Последніе» ... [illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԻՄ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

(Շուշու թեմական դպրոցի շուրջը)

—

Высказывайте твердо и прямо то, что вы думаете сегодня, и столь же откровенными словами выразите и вашу завтрашнюю мысль, не безпокоясь о противорѣчіи.

Эмерсонъ

Վերջերս «Մշակի» մի քանի համարներում լոյս տեսաւ մի յօդուած «Շուշու թեմ. դպրոցը» խորագրով իմ յօդուածի առիթով։ Այդ մասին ես կը կամենայի, արդարութիւնը վերականգնելու նպատակով, մի քանի խօսք ասել ըստ էութեան։ Խօսքս թեմ. դպրոցի «նախկին» հոգաբարձու Արշակ Մանկասարեանի և նոյն դպրոցի նախկին տեսուչ Աւետիք Տէր-Պօղոսեանի նամակների մասին է։ Իսկ ինչ վերաբերում է ... [illegible]

Սկսենք Ա. Մանկասարեանից, որի՝ խմբագրութեանն ուղղած նամակը լոյս տեսաւ «Մշակի» № 171-ում։

Պարոնը ըստ էութեան կամ ոչինչ չէ ասում, կամ շատ քիչ բան է ասում մեր գրածի մասին։ Դա ակներև է մանաւանդ այն պատճառով, որ նա կանգ է առել իմ յօդուածի մի աննշան մասի վրա միայն։ Մի կողմ թողնելով այն բոլորը, ինչ որ վերաբերում է հոգաբարձութեան, ես կաշխատեմ ջախջախիչ փաստերով ջրել ինձ վրա բարդված մեղադրանքները և ցոյց տալ նրա գրութեան մերկութիւնն ու սնանկութիւնը։

Ի միջի այլոց նկատեմ, որ Մանկասարեան մինչև օրս իր գրաւոր հրաժարականը չէ ներկայացրել հոգաբարձութեան նախագահին. և քանի որ նրա գրաւոր հրաժարականը չը կայ դպրոցի գործերի մէջ, նա իրաւաբանական ոչ մի իրաւունք չունէր հրապարակ նետվելու և յայտարարելու, որ ինքը հրաժարված է հոգաբարձութեան անդամութիւնից։

Այս մէկ։

Ա. Մանկասարեան մեծ ապլոմբով գրում է, որ ինձ յայտնի չէ եղել դպրոցի հոգաբարձու Դ. Շահնազարեանի մերժողական հեռագիրը, և ապա զարմանք է յայտնում, որ այդ հոգաբարձուն հնարաւորութիւն է ունեցել 3 օրվայ ընթացքում իմանալ ուսուցչական խումբ արձակելու որոշումը, որի առիթով Մանկասարեանը գրում է. «Պարզ է, որ յայտնի հոգաբարձուները Շահնազարեանի մերժողական հեռագիրը ստանալուն պէս գրաւոր դիմել են նրան և նրա հաճութիւնը ձեռք բերել»։

Նախ մի հարց. չէ՞ որ դուք, պ. Մանկասարեան, այդ ժամանակ գործում էիք հոգաբարձուների հետ ձեռք-ձեռքի տուած. ապա ուրեմն ճրագ եղ էիք, ինչու իր ժամանակին չէք բողոքել ում հարկն է։

Դ. Շահնազարեանի մերժողական հեռագրից յետոյ հոգաբարձութիւնը կրկին հեռագրով (և ոչ գրաւոր, ինչպէս դուք էք յայտարարում) դիմել էր նրան, որ անպատճառ գայ Շուշի՝ դպրոցի կեանքին վերաբերեալ մի քանի անյետաձգելի հարցերի քննութեան ներկայ լինելու համար։ Ահա թէ ինչ է հեռագրել հոգաբարձութիւնը. «Для рѣшенія нѣкоторыхъ важныхъ срочныхъ дѣлъ попечительства, присутствіе ваше крайне необходимо; единогласно просимъ пріѣхать по крайней мѣрѣ на три дня; ждемъ“.

Յունիսի 22-ին խփված այդ հեռագրին Շահնազարեանը պատասխանել է հետևեալը. „Разгаръ покупки кокона оставить невозможно, получу громадные убытки, рѣшайте дѣла. согласенъ съ вами“.

Պարզ է, որ Շահնազարեանը հոգաբարձութեան հեռագրից եզրակացրել է, որ կարևոր, անյետաձգելի գործեր ասելով, հասկացել է ուսուցչ. խումբը պահել չը պահելու հարցը. և եթէ նա այդպէս հասկացած չը լինէր, դժուար թէ յունիսի 27-ի գրութեամբ տար իր համաձայնութիւնը ուսուցչ. խումբն արձակելու վերաբերեալ։ Զարմանալու կարիք չը կայ, պ. Մանկասարեան, որ Դ. Շահնազարեանը կարողացել է 8 օրվայ ընթացքում (յուն. 22—30-ը) տալ իր և՛ հեռագրական, և գրաւոր համաձայնութիւնը. նրա թէ № 142 հեռագիրը և թէ Ջիբրայէլից գրած թուղթը մենք տեսանք Շուշում, հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ. ցանկացողները կարող են կարդալ այդ թղթերը և համոզվել մեր ասածների մէջ։

Այս բոլորից յետոյ պարզ է, որ Մանկասարեանը հոգաբարձու լինելով հանդերձ не въ курсѣ дѣла.

Ինչ վերաբերում է Դ. Շահնազարեանի դպրոցին պարտ փողերին, անհրաժեշտ է, որ պաշտօնավարող այժմեան հոգաբարձուները հրապարակով բացատրութիւն տան մեզ՝ ընթերցողներիս՝ այդ մասին, քանի որ անկարելի է լռութիւն պահպանել այնպիսի փափուկ խնդիրների վերաբերմամբ, որպիսին դպրոցական հաստատութեան նիւթական խնդիրն է. մենք ևս պահանջում ենք, որ այդ հարցը պարզվի մամուլում։

Ա. Մանկասարեան պնդում է նաև, որ հոգաբարձական օրինական նիստերը 7 հոգուց պիտի բաղկացած լինեն. շատ լաւ, մենք համաձայն ենք նրա հետ։ Ո՞ւր էիք դուք մինչև այժմ. ես թերթել եմ հոգաբարձութեան վերջին տարվայ արձանագրութիւնները և եկել այն եզրակացութեան, որ նիստերին սովորաբար մասնակցել են 3 հոգի, թերևս եղել են դէպքեր 4—5 հոգու մասնակցութեամբ։ Ամբողջ տարին դուք ձեր խղճուկ կազմով մի շարք որոշումներ էք կայացրել և գործադրել. այդ բանը քաջ յայտնի է և ձեզ. ասացէք, խնդրեմ, ինչու տարվայ ընթացքում դուք չը բողոքեցիք այդ աննօրմալ երևոյթի դէմ և չը յայտարարեցիք, որ դուք անկարող էք գործել այդպիսի անբնական պայմաններում, կամ ինչու դուք չը հրաժարվեցիք տարվայ կէսում։ Հանդէս էք եկել այն ժամանակ միայն, երբ դուք կուել, ընդհարվել. էք ձեր պաշտօնակիցներ... [illegible]

այդ բոլորը արված է ձեր կողմից անձնական հողի վրա միայն, դրա подкладка-ն յայտնի է մեզ ամենքիս։

Եթէ դուք, պ. Մանկասարեան, հանդէս գայիք իր ժամանակին, այն ժամանակ ձեր գրածները գուցէ որոշ արժէք ունենային հասարակութեան աչքում, գիտակից (եթէ այդպիսին կայ, ի հարկէ) մասսայի մէջ. ձեր ամբողջ սխալը կայանում է հէնց դրա մէջ։

Ոսկու-Ջոն

(Վերջը միւս անգամ)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ «Nord. Alg. Zeitung»-ը ասում է, որ ներկայումս Գերմանիայում աշխատանքները դադարեցրել են 22 նաւաշինարանների բանւորները։ Գործատէրները դրամական օժանդակութիւն ստանում են Բեռլինի բանւորական սինիկատից, որ արդէն տուել է 312,500 ֆրանկ։ Բացի դրանից, գործադուլային կոմիտէտը որոշել է ամեն մի նոր բանւորի, որ կը թողնէ աշխատելը, վճարել շաբաթական 25 ֆրանկ։

◆ Ֆրանսիական զինւորական մինիստր Բրէնը եռանդով ձեռնարկել է ստեղծելու օդային նաւատորմ։ Նա պատուիրել է 30 աէրօպլան։ Մինչև տարվայ վերջը Ֆրանսիան կունենայ պատերազմական աէրօպլաններ։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

30 օգոստոսի

ՑԱՐԻՑԻՆ։ Շոգեշարժ ջրաղացի ընկերութեան ապրանքապահեստում այրվեց 11,000 տոպրակ ալիւր։ Վնասը 150 հազարից անցնում է։

ՌԻԳԱ։ Պաշտօնական անձանց ներկայութեամբ բացվեց և օծվեց ալկօհօլիկների ապաստարան-հիւանդանոցը։

ԿԻԵՎ։ Հանդէսով բացվեց Ալէքսանդր III կայսրի բրօնզեայ կիսարձանը։

ՄՈՍԿՎԱ։ Փակվեց ձիարոյծների համառուսական համագումարը։

ՐՕՎՆՕ։ Դուման որոշեց յօգուտ քաղաքի 5%-ային տուրք առնել թատրոնական ներկայացումներից և զուարճատեղիներից։ Բարեգործական զուարճատեղիները ազատվում են տուրքից։

ՄՕՍԿՎԱ։ Տաս հազարաւոր ամբոխի ներկայութեամբ աջող թռիչքներ կատարեց Ուտօչկինը։

ԽԱՐԿՈՎ։ Օդագնաց Զաիկինը ուժեղ քամու ժամանակ Ֆարմանի բիպլանով բարձրացաւ 50 մետր և, թալով 28 վայրկեան, ընկաւ։ Բիպլանը ջարդվեց, օդագնացը ստացաւ թեթև ջարդուածքներ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Գ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—12½—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1½—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Գ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանն
103. 0—93

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏՂԱՄԱՐԴ. ՀԱՄԱՐ ԿԱՐԵՒՈՐ
Տարազով, լաւ եւ էժան հագնվել կարող է իւրաքանչիւրը՝ բերել տալով մեզանից աշնանային կամ ձմեր. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԶԳԵՍՏ՝ պիջակ, շալվար եւ ժիլէտ, լաւ կարված, ատլասէ աստառով, 1 կամ 2 բորտով, ամուր եւ էլեգանտ շէվիոտ-տրիկօյից, նորագոյն նախշերով, ամեն տեսակի մուգ գոյներով—7 ր. 75 կոպէկով. լաւ յատկութ.՝ 9 ր.։ Փաթեթելու (արկղի մէջ) եւ ճանապարհի ծախսը ... [illegible] ... Т. КИВМАНЪ. Лодзь № 43. ... [illegible]
(Հ.) (В. 55954) 995. 2—1

Ղզլար գիւղի (Փամբակի շրջան) ծխ. դպրոցի համար հարկաւոր է
ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ
թեմականաւարտ, որը պիտի աւանդէ շաբաթական 30 դաս։ Ռոճիկ 400 ր., բնակարան, ծառայ և վառելիք. կամ 450 ռուբ. առանց բնակարանի և այլն։ Դիմել՝ Б. Караклисъ, сел. Кишлягъ. Попечителю Джумшуду Минасянцъ.
(ա. օ.) 1017. 2—1

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ
Նոր բացվող դպրոցների համար։ Պէտք է դիմել ինձ մինչև սեպտեմբերի 5-ը առաւօտեան ժամը 10—12-ը՝ Բարձրապատիւ Եփրեմ վարդապետի բնակարանում։ Շամախու թեմական տեսուչ՝
Ներսէս վարդապետ
(ա. օ.) 1018. 3—1

Մի խնտելիգենտ հայ ընտանիքում
ընդունում են
ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ
Կարող են օգնել դասեր պատրաստելու։
Елизаветинская ул. д. 1, кв. 2-ая.

Ի. Զ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ
(իրաւունքներով) և
ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Ընդունելութիւնը օգոստոսի 25-ին, 26-ին և 27-ին, և մինչև պարապմունքներն սկսվելը, եթէ ազատ տեղ կը լինի։ Խնդիրներն ընդունվում են առաւ. ժամը 9—12-ը։ Առևտրական ուսումնարանում պարապմունքները կը սկսվեն սեպտեմբերի 6-ին, իսկ կուրսերում՝ սեպտեմբերի 15-ին։ Միխայլօվսկի պր., № 16—18.
(29,1) 955. 5—5

Հայերէն գրագիտութիւն ուսուցանելու
Բանաւոր նախապատրաստութեան մասին
Ուսուցիչների համար
Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆԻ
ԳԻՆՆ է 10 ԿՈՊԷԿ. կարելի է ուղարկել պօստի մարկա։
Գումարով գնողներին զեղջում։
Դիմել՝ Книгоиз. и Книжн. магазинъ „Гутенбергъ», Г. И. Галустяна, г. Тифлисъ.
1008. 2—2

8-ԴԱՍԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑՈՒՄ Թիֆլիս, Միխայլօվսկի պր. № 16—18.
Ընդունել. քննութ. նշանակված են. I և II պատրաստականների համար՝ օգոստ. 28-ին, սեպտ. 1-ին, 2-ին և 3-ին. այբբենար. բաժ. առանց քննութեան. Վերաքննութիւն. V դասար. համար օգոստ. 31 ին։ Պարապմ. սկիզբը սեպտ. 6-ից։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժ. 9-ից մինչև 12-ը՝ Միխայլօվսկի պր. 16—18, իսկ օգոստ. 20-ից՝ Ելիզավետինսկայա փող. 79, Կիրօչնայա փող. անկիւնի ետևը։
(29, 1.) 948. 5—5

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆԻՑ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ
БАКУ, уголъ Красноводск. и Меркурьевск., телеф. № 10—56.
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական և առևտրական կրթութիւն և պատրաստել հմուտ հաշւապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատեստատներ։
Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առևտրական թւաբանութիւն և թւաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշւապահութիւն արդիւնաբերական, գործարանական, առևտրական և բանկային. 3) Առևտրական թղթակցութիւն. 4) Առևտրական տնտեսագիտութիւն. 5) Առևտրական և մուրհակային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի). 7) Ուսուցումն գրող մեքենայի վրա։ Ցանկացողների համար՝ առանձին վճարով ...ներ և стенографія։
Ուսումը սկսվում է սեպտեմբերի 20 ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից՝ ամեն այն օր կուրսերում, առաւօտեան ժամը 9—12-ը և երեկոյեան 4—7-ը։ Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը (программа) տրվում և ուղարկվում են ՁՐԻԱԲԱՐ։ Օտարաքաղաքացիները դիմում են՝ Баку, учредителю коммерческихъ курсовъ А. И. Теръ-Каспарову. (Հ.Կ.) 884. 20—10

Պատրաստի սպիտակեղէնի խանութ
ԿԻՐՇԲԱՈՒՄԻ եւ
ՏԷՐ-ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ
Գօլովինսկի պրոսպ., տ. Զուբալովի
ՍԷԶՕՆԻ համար **ՍՏԱՑՎԱԾ ԵՆ**
մեծ քանակութեամբ ամեն տեսակ ապրանքներ—ռուսական և արտասահմանեան ֆաբրիկաներից։ Բոլոր ապրանքները ձեռք են բերված առաջին ձեռքից և նշանակված են
—ՇԱՏ ԷԺԱՆ ԳՆԵՐ—
Օտար քաղաքների պահանջները ուղարկվում են շուտափոյթ և ճշգրէն։
(Կ.Հ.Հ.) 337. 10—6

ՀԱՅԿ ՏԷՐ-ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆԻ
Հայոց պատմութեան դասագիրքը.
Գ. տպագր. մինչև մեր օրերը. դպրոցական ուղղագրութեամբ։
Գին 50 կոպեկ.
Գումարով գնողներին զեղջ։
Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբերգ» գրախանութին։
(օ.մ.) 1007. 5—2

Լոյս տեսաւ
„ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԻԱՆԱԼԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ“
7 պատկերով
1) Վրաց վերջին թագաւոր Գիօրգի XII-ի, 2) Վրաց վերջին թագուհի՝ Գիօրգի XII-ի ամուսին Մարիամի, 3) Իրակլի II՝ Գիօրգիի հօր, 4) Դարիա (կամ Դարեջան)՝ Իրակլի II-ի ամուսին, 5) Պավէլ՝ ռուսաց ինքնակալի, 6) Արքայազն Դաւիթ՝ Գիօրգիի անդրանիկ որդին, որը պէտք է ժառանգէր վրաց թագաւորական գահը, և 7) Իւլօն արքայազն, որն իր մայր Դարիայի ցանկութեամբ պէտք է թագաւոր դառնար Դաւիթ արքայազնի տեղը։
Կազմեց ԶԱՔԱՐԻԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ։ ◆◆ Գինն է 20 կոպէկ։
Գումարով գնողներին 20% զեղջ. ճանապարհածախսը գնողի վրա։
Դիմել՝ Тифлисъ, Кавказская Книжная Торговля Захарія Грикурова.
Նոյն տեղից կարելի է ստանալ ամեն տեսակ ընթերցանութեան և թէ դասագրքեր՝ հայերէն, վրացերէն և ռուսերէն լեզուներով թէ գումարով և թէ հատով։ Շուտով կը տպագրվի 2½ տարեկան Սօնիկի մասին պատմուածք, պատկերազարդ, վերնագիրն է՝ «Կզակ չը կայ, ո՞ւր է կզակը»։
(Հ. Կ.) 988. 3—3

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐ. ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ
Տ. Մ. ՓԻԼՕՑԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/4.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտր. կրթութիւն։
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատեստատներ։
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ պարապմունքները կատարվում են կուրսերում Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comtori-ում։ Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից։ Առարկաներն են. ա) ՊԱՐՏԱԴԻՐ.—1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրան., ամերիկական, բանկային և գործարանական), 2) Առևտրական թւաբանութիւն, 3) Քաղաքատնտեսութիւն, 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն), 5) Առևտրական թղթակցութիւն, 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա, 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումն). բ) ՈՉ-ՊԱՐՏԱԴԻՐ.—1) ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐ, 2) սղագրութիւն, 3) դակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտօն և այլ.) և 4) առևտրական թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Պարապմունքները կատարվում են և ցատ-ցատ։ Ունկնդիրների թիւ ... [illegible] ... 15-ին ... [illegible] ... 1-ից ... 10—2 ... 4—7 ... [illegible]
Կուրսերի հիմնադիր տնօր. ... S. ՓԻԼՕՑԵԱՆ
(Հ. Կ. Հ.) 907. 0—12

Типографія „Экономія“ Больш. Ванкская № 3.